

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Náboženský a sociokulturní pohled na dynastii Omríovců

Religious and socialcultural view on Omri dynasty

Bakalářská práce

Vedoucí práce :

ThDr. Petr Melmuk, Th.D.

Autor:

Daniel Roček

Praha 2016

Poděkování:

Rád bych zde poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce ThDr. Petru Melmukovi, Th.D. za pomoc, podnětné rady a čas, který mi při zpracování práce věnoval.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Náboženský a sociokulturní pohled na dynastii Omríovců“ vypracoval samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7. 5. 2016

Daniel Roček

Anotace

Bakalářská práce pojednává o omríovské dynastii v době starozákonního Izraele. Biblické prameny - První a Druhá kniha Královská, částečně i Druhá kniha Paralipomenon jsou rozebrány zejména z pohledu náboženského a sociokulturního. V práci jsou uvedeny hlavní biblické události této doby, doprovázeny jsou popisem významných dobových památek a stručným popisem okolních národů. Jako určitá protiváha biblických textů slouží k úplnému dokreslení doby archeologické výzkumy a odborné vědecké práce předních historiků zabývajících se biblickým bádáním a obdobím starého Izraele.

Klíčová slova:

omríovská dynastie, náboženský a sociokulturní aspekt, První kniha Královská, Druhá kniha Královská, dobové památky, archeologické výzkumy, vědecké práce, starý Izrael.

Anotation

The Bachelor thesis discusses the Omrides in time of Old Testament's Israel. Biblical sources – Books of Kings, partly also the 2nd Book of Chronicles are analyzed mainly from the religious and social cultural view. The main biblical events of that time accompanied with the description of important contemporary monuments and a brief description of the surrounding nations are stated in this thesis. As a certain counterbalance to the biblical texts the archeological researches and scientific works of prominent historians dealing with biblical scholarship and time of ancient Israel are mentioned.

Keywords:

The Omrides, religious and social cultural aspect, Books of Kings, historical monuments, archeological researches, scientific works, ancient Israel.

Obsah

Úvod.....	8
1. Dynastie Omríovců- biblické zdroje	10
1.1 Omrí- zakladatel dynastie.....	10
1.2 Achab.....	12
1.2.1 Achab a Eliáš	12
1.2.2 Achabova válečná tažení	16
1.2.3 Srovnání s Druhou knihou Paralipomenon.....	19
1.3 Achazjáš	20
1.4 Joram.....	22
1.4.1 Bezejmenný král	23
1.4.2 Zánik Achabova domu	25
1.4.3 Srovnání s Druhou knihou Paralipomenon.....	27
1.5 Atalja.....	27
1.6 Souhrn	28
2 Stručný pohled na okolní státy Izraele a nebiblické dobové památky	30
2.1 Asýrie.....	30
2.1.1 Stéla z Kurchu	31
2.1.2 Obsah památky.....	31
2.1.3 Stéla a bible	32
2.2 Moáb	33
2.2.1 Měšův kámen	35
2.2.2 Obsah, struktura a dělení památky	35
2.2.3 Měšův kámen a biblické vyprávění	36
2.2.4 Novodobá důležitost památky	38
2.3 Aram	39
2.3.1 Stéla z Tel Danu	40
2.3.2 Památka a její části	40
2.3.3 Obsah a rozpory památky s biblickým textem	41
2.4 Foinikie	42
2.4.1 Jezábel	43
2.5 Souhrn	45
3 Omríovci v rámci archeologického výzkumu a novodobého bádání	47
3.1 Archeologické nálezy	47

3.1.1	Samaří.....	48
3.1.2	Megido.....	49
3.1.3	Jezreel.....	50
3.1.4	Další města a jiné archeologické nálezy	51
3.2	Novodobé bádání	53
3.2.1	Pohled Israela Finkelsteina na dynastii Omríovců.....	53
3.2.2	Další rozdílné pohledy	57
3.2.3	Omríovci v kontextu knih královských.....	57
3.2.4	Paynův nábožensko-politický pohled	57
3.2.5	Izrael ve vztahu k Aramu	59
3.2.6	Omríovci suverénním státem?	60
3.3	Společnost, kultura a územní rozmach Izraele za doby Omríovců.....	61
3.4	Souhrn	62
Závěr.....		63
Seznam použité literatury.....		66
Příloha č. 1		71
Příloha č. 2		72
Summary		74

Úvod

Abychom se mohli věnovat správnému pochopení vlády Omríovců v kontextu biblických pramenů a nedávných archeologických výzkumů a bádání, je třeba nejprve stručně uvést čtenáře do doby, kdy dynastie vládla. K pochopení významu dané doby nám nestačí jen vědět, že se jedná o dobu samostatných izraelských království. Je nutné prozkoumat, co podnítilo jejich vznik, jaké události formovaly jejich osud, co způsobilo, že byly úspěšné nebo neúspěšné, jaká byla jejich kultura, v co jejich vládcové věřili a co vedlo k jejich rozvoji.

Izraelská království Juda a severní Izrael, kam můžeme přiřadit i období omríovské dynastie, vznikla po dlouhém putování Židů na útěku z Egypta, po formování izraelského národa a při hledání jejich identity. Ve vedoucí roli se střídají charismatičtí soudci, králové Saul, David a Šalamoun. I přes nedostatek informací je jasné, že právě oni se zasloužili o začátek izraelského státu. Další králové, kteří po nich nastupují, již patří do období Izraele rozděleného na dvě země, na severní izraelské království a jižní Judu. A právě do této doby můžeme zařadit omríovskou dynastii, která vládla v období 9. století př. Kr. na území severního Izraele. Je důležité si uvědomit, že zatímco o předchozích izraelských obdobích se dozvídáme především z biblického výkladu, doba vlády Omríovců je jedno z prvních období, kde k biblickému vyprávění můžeme připojit poznatky získané archeologickými vykopávkami, či přesnějšími historickými výzkumy. Existence omríovského království je tak historicky doložena.

K vysvětlení náboženského i sociálně kulturního pohledu na dynastii Omríovců, mi nejlépe posloužila bible, dobové památky, archeologický výzkum a práce současných badatelů a historiků.

V první části práce se věnuji dynastii Omríovců skrze biblický výklad. Zabývám se biblickou interpretací, zmiňuji situace, které jsou z hlediska bible chváleny či naopak považovány za negativní. Pracoval jsem s obsahem knih Královských jako s důležitým zdrojem informací, pokusil jsem se zjistit, za jakým účelem a s jakým cílem tento text vznikl. Významnou roli v této části pro mě hráli omríovští panovníci a jejich náboženští a političtí oponenti – starozákonní proroci.

Druhou část práce věnuji dobovým památkám, které nepochází z Izraele, ale od jeho okolních rivalů. Na území národů sousedících s Izraelem se dochovaly stély, které kromě místních informací poskytují i jistý vhled do omríovského Izraele. Podobně jako biblický

výklad, tak i záznamy nalezené v těchto památkách jsou ideologicky koncipované, v tomhle případě z pohledu panovníka daného národa, přesto jsem z nich získal barevnější vjem než z biblického zdroje.

Ve třetí části práce popisují archeologické nálezy a novodobý výzkum. Tato část stojí na jiných principech. Informace získané z pohledů historiků či z archeologického bádání jsou principiálně odlišné, neboť popisují Omríovce z pohledu, který bible takto jednoznačně nenabízí, tj. z ekonomického, kulturního nebo sociálního hlediska.

Cílem práce je dospět k ucelenému pohledu na vládu omríovské dynastie, proto jsem pracoval se všemi výše zmíněnými zdroji. Každý z nich se sice do jisté míry soustředí na něco jiného, ale jen jejich syntézou jsem byl schopen v rámci svých možností objasnit, jaký byl doopravdy náboženský, sociální či kulturní vývoj v omríovské dynastii.

1. Dynastie Omríovců- biblické zdroje

V této kapitole se věnuji především biblickému pohledu na dynastii Omríovců. Srovnávám také výklad knih Královských s Druhou knihou Paralipomenon. V bibli se o Omríovcích mluví především jako o těch, kteří odpadli od Hospodina, nechtěli se řídit božím slovem a ve větší míře do země zaváděli jiné náboženské kultury a cizozemské vlivy. Proto nemůže překvapit, že biblický pohled na tuto dynastii je především negativní, jelikož Izrael je zde chápán jako unikátní celek, který je naprosto odlišný od svých sousedů a vlastně by ani nebylo dobré, kdyby se kultury jiných států s tou izraelskou mísily. Přesně to se ale za Omríovců děje. Ačkoliv se zájmy biblického výkladu a zájmy Omríovců na vybudování silného státu velmi liší, ani bible jim nemůže upřít zakladatelské úspěchy a jistou transformaci severního království. Především v První knize Královské jsou zmínky o založení nebo obnově měst (například Samaří či Jericho, což lze vzhledem k historii města, které bylo uvaleno do klatby, chápat jako velikou bezbožnost¹). Za zmínku stojí úspěšná obrana před aramejským vpádem nebo další Achabovy vojenské úspěchy. Zároveň se jedná o dobu, která je v bibli neodmyslitelně spjata s význačnými starozákonními proroky, a to především s Elijášem a s jeho žákem Elíšou. Oba proroci v bibli působí jako mravní protipól jednání Omríovců a snaží se izraelský lid přivést zpět k Hospodinu a odpoutat od představy, že panovník má ve všem pravdu nebo že by snad mohl nahradit Boha na zemi.

1.1 Omrí- zakladatel dynastie

Zatímco trůn v Judsku se předával z otce na syna, v severním Izraeli se změna krále nesla v tradici vražd, vzpour či zrad. Tímto je pak předznamenána vláda Omríovců. Když Zimrí zavraždí právoplatného krále Élu, syna Baeši a prohlásí se za izraelského krále, Izraelci na tuto vraždu reagují zvolením si za krále svého vojevůdce Omrího. Když Zimrí pozoroval, že obyvatelstvo nestojí při něm, spáchal po pouze sedmidenní vládě sebevraždu. Boj o vládu zůstal tedy jen na Omrím a jeho protivníkovi Tibním, kteří měli oba na své straně přibližně stejnou podporu obyvatelstva. Nakonec, po občanské válce, vyhrál Omrí a jeho vláda trvala přibližně 12 let.

Z výkladu, který nabízí bible, můžeme poznat, že Omrí ke svému vítězství využil toho, že jakožto vojevůdce (podobné postavení měl při svém převratu později i Jehú) měl usnadněnou pozici co se síly a vlivu týká, na své straně měl navíc podporu armády. Jen těžko

¹Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 400

Lze určit z kusého výkladu o Omrí, který nám bible podává, jaká přesně byla jeho vláda. Přesto nám v leccems napoví například zmínka o založení nového královského města Samaří. To může souviset s tím, že dosavadní královské město Tirsa bylo spáleno Zimrím a Omrí se musel rozhodovat mezi přestavbou či založením nového hlavního města. Dalším důvodem může být, že Tirsa byla v jeho očích chápána jako symbol předchozí Baešovy dynastie. On chtěl založením města zdůraznit svoji moc a také založit něco nového.² Snad proto tedy koupil horu Šoméron, kde dal vystavět město Samaří. Lze pozorovat určitou paralelu mezi ním a Davidem. Oba pro svoji vládu založili nové město. Kromě toho, že se chtěl řídit Davidovým vzorem v založení nové a mocné dynastie, mohl Omrí vidět další možný důvod pro založení města v jeho lepší strategické poloze.³ Zmínka o nákupu hory může zase znamenat, že předtím zde žili převážně Kanaanci a nikoliv Izraelci, což by značilo snahu o diplomatické rozšíření území.⁴

I přes založení nového hlavního města Samaří je biblický pohled na krále Omřího kritický. Vyčítána mu je především nevíra v Hospodina a zavádění cizích modlářských kultů do země. Je popsán jako ten, kdo nevybočil z hříšných cest svých předchůdců. *Chodil po všech cestách Jarobéama, syna Nebatova, v jeho hříchu, jimž svedl k hříchu Izraele; svými modlářskými přeludy uráželi Hospodina, Boha Izraele.*⁵ Špatné hodnocení, které je v bibli typické pro značnou část izraelských králů, je u něj navíc vystupňováno. A to pravděpodobně proto, že víru v Hospodina podřídil zájmům státu.⁶ Důkazem toho je například jeho sňatková politika, kdy se výrazně zasloužil o to, aby se jeho syn Achab oženil se sidónskou princeznou Jezabel. Dalším takovým důkazem je zmínka, že byl pohřben v Samaří, čímž povýšil město a zároveň dokázal, že si více cení svého výtvoru než díla Hospodinova, jelikož Samaří bylo do Izraele začleněno až za jeho vlády.⁷

V biblickém podání je Omrí vyličen více než stručně, z jedné z dobových památek, Méšovy stély, však máme o tomto panovníkovi informaci, že po svém zvolení vedl úspěšnou válku se sousedním Moábem. Během tohoto období byl Moáb vůči Izraeli ve vazalském stavu

²*Ibid.*, str. 397

³RENTORFF, ROLF. *Hebrejská bible a dějiny, Úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 68

⁴HERRMANN, SIEGFRIED. *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*. 3. Aufl. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985. str. 257

⁵1Kr 16,26

⁶ *Výklady ke Starému zákonu II.*, 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 397

⁷*Ibid.*, str. 398

a byl povinen platit tribut. Významný byl především z hlediska dodávání dobytku či ovčí vlny.

Ačkoliv je tedy v bibli chápán negativně i z toho mála, co nám o něm První kniha Královská vypráví, můžeme soudit, že se jedná o schopného panovníka, který se zasloužil o upevnění království jak pro sebe, tak pro své potomky.

1.2 Achab

Po Omrí nastupuje na trůn jeho syn Achab. Je popsán jako ten, kdo ve hříchu předčil dokonce i Jarobeáma a proti Bohu se stavěl více než ostatní. Nejenže si vezme za ženu sidónskou princeznu Jezábel (měla na něj veliký vliv a blíže se ji věnuji v následující kapitole), ale společně s ní pak do země zatahl i Baalův kult, jehož povýšil nad Hospodina a jemuž se chodil klanět. I proto se o Achabovi v bibli mluví jako o jednom z nejhorších králů vůbec. Ačkoliv je velká část vyprávění o něm věnována jeho náboženskému souboji s Eliášem, potažmo s Hospodinem, nesmíme opomenout jeho vojenské úspěchy, jako je jeho vítězství nad aramejským králem Ben-hadadem, či úspěšná obrana města Samaří.

Podobně tak, jako se dá v založení nového města spojit Omří s Davidem, můžeme nalézt určitou paralelu mezi Achabem a Šalamounem. Oba vystavěli chrámy, kde dali uctívat bohy svých manželek z pohanského okolí. U Achaba je situace ale přece jen trochu jiná. Na rozdíl od svého předchůdce, jenž postavil modlářské chrámy jinde, např. na Olivové hoře, Achab chrám postavil v hlavním městě, což znamenalo, že Baala ustanovil za oficiální božstvo nejen pro královský dvůr, nýbrž i jako součást svého vlastního státního útvaru.⁸ Z První knihy Královské se dozvídáme i o tom, že nechal Samaří zvelebit slonovinovou kostí, čímž stejně jako výstavbou Baalova chrámu ukázal, že se nejedná čistě o izraelské město - různé elementy státu měly být prezentovány v hlavním městě, aby mohlo představovat pojítka mezi národnostně různorodým obyvatelstvem.⁹

1.2.1 Achab a Eliáš

Důležitou roli v biblickém vyprávění o Achabovi mají proroci. Ti vystupují jako hluboce věřící jedinci s jasným posláním zachovávat určitou náboženskou kontinuitu a tradici. Nejdůležitějším z nich je v té době Eliáš, který je v bibli uveden jako Achabův hlavní

⁸HERRMAN, SIEGFRIED. *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*. 3. Aufl. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985. str. 262

⁹*Ibid*, str. 259

odpůrce. Vystupuje jako mravní hlas, jehož úkolem je vést obyvatelstvo k poslušnosti a víře v Hospodina, bojovat proti falešným modlám Baala či ukázat Hospodina jako jediného Boha a skrze to poukázat na nesprávnost Achabovy vlády.

Příkladem toho budiž Eliášova předpověď sucha nebo později jeho zápas na Karmelu. V prvním případě lze vycházet z formulace „*Jakože je živ Hospodin*.“¹⁰ Tímto obratem se Eliáš vymezuje proti uctívacům Baala a jejich přísaze: „živ je Baal.“¹¹ Zároveň se tím vrací ke smlouvě, která byla mezi Bohem a Izraelem ustanovena a poukazuje na to, že Achabem není dodržována.¹² Jde vlastně o ukázkou moci Boha Izraele a útok na neschopného Baala. Bude sucho, protože tak řekl Hospodin. Dává tím najevo, že Baal zde nemá žádnou moc. Celá událost je vylíčena tak, aby bylo patrné, že období sucha je reakcí na špatnou vládu. Déšť je pak znovu navrácen do Izraele na pokyn Hospodina. Z Achabova pohledu je ale vinen nedostatkem dešťů Eliáš a skrze něj tedy Bůh, svoji chybu dle výkladu nevidí. Další ukázkou boží síly je to, když Bůh posílá Eliáše do Sarepty ve Foinikii. Ta byla v té době díky manželství Achaba s Jezábel ve spojeneckém stavu, což mohlo znamenat snadné předání proroka autoritami zpět do Izraele. Foinikie je navíc jakožto Jezábelino rodiště chápána jako bašta Baalovy víry. Eliášovu přítomnost lze tedy chápat jako další útok na Baala a to dokonce i na „jeho“ území.¹³

I přes neustálé rozkoly s Eliášem je Achabovi připsána role pochybovače, který se sice staví proti Hospodinovi, ale ve svém počínání si není úplně jistý a kvůli boží výtce je schopen učinit i pokání (viz níže). Do role hlavního protivníka Hospodina je pasována Jezábel, která slibuje Eliášovi pomstu a smrt. Izraelský král je chápán jako ten, kdo přijal náboženství své ženy, ale zároveň se snaží zachovat víru v Hospodina, což dokazují i izraelská jména, která dal svým synům (Achazjáš-*Jehova uchopil*,¹⁴ Jóram-*Hospodin je vznešený*¹⁵). Eliáš se ale vymezuje i proti tomu. Tvrdí, že dvě náboženství vedle sebe fungovat nemohou. To, že Achab jedná s prorokem Obadjášem, naznačuje, že stále počítá s Hospodinovou moci, vždyť mu ukládá, aby obešel zemi a hledal, zdali je někde úroda. Tento

¹⁰1Kr 17,1

¹¹Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 402

¹²*Ibid.*, str. 402

¹³*Ibid.*, str. 403

¹⁴NOVOTNÝ, ADOLF. *Biblický slovník*, Praha: Edice Kalich, 1956. str. 544

¹⁵*Ibid.*, str. 282

fakt značí rozpor mezi ním a Jezábel, která požaduje smrt všech proroků, zatímco on i přes vliv své manželky stále jedná skrze Obadjáše s Hospodinem.

Následné setkání Achaba s Elijášem se nese v tom duchu, že král prorokovi vyčítá, že sucho a hlad způsobil svými kouzly sám Eliáš. Ten argumentuje, že chyba je na straně Achaba a jeho příklonu k baalismu a odklonu od Hospodina. Achabův výklad naznačuje, že lze ovlivnit božstvo, Eliáš naproti tomu hlásá, že Hospodinovi nelze nic takového vnutit, to, že je sucho, je příčinou špatné vlády Achaba a boží vůli.¹⁶

Tyto skutečnosti vedou k Eliášově zápasu na Karmelu, kde stojí sám proti prorokům Baala a znovu dokazuje, že Hospodin je jediný Bůh. Už jen to, že Achab k souboji mezi Eliášem a proroky svolí, naznačuje královu nevyhraněnost v tomto sporu a jeho ochotu počkat si určitý výsledek. Pokud Eliáš prohraje, bude to znamenat jeho smrt a zároveň i ujištění toho, že měl král pravdu, když prorokovi přičítal vše zlé, co se v zemi přihodilo. Samotný souboj na Karmelu má svoji vlastní symboliku. Eliáš stojí sám a proti němu Baalovi proroci (počtem 450) a proroci Ašeřini (400), kteří do souboje ale nezasáhnou. Karmel je navíc chápán jako bašta baalismu, je zde vystavěn háj ke cti bohyně Astaroty.¹⁷ Jde tedy znovu o to ukázat, že Hospodin dokáže porazit Baala i tam, kde má být údajně doma. Můžeme zaregistrovat i Eliášovu výtku k lidu a k samotnému Achabovi, kdy jim vytýká, že se snaží uctívat jak Hospodina i Baala dohromady. Síla Hospodina se projeví, zatímco Baal po celou dobu vzývání mlčí. („*Bale odpověz nám!*“ *Neozval se však nikdo. – I spadl Hospodinův oheň a pozřel zápalnou oběť i dříví, kameny i prst' a vodu z příkopů vypil*)¹⁸. Ačkoliv Eliáš Baala porazí, situace se pro Hospodinovy proroky nezlepší a to především díky Jezábel, její touze po moci a pomstě. V Septuagintě dokonce Eliášovi hrozí svým jménem. Achab zůstává nečinný. Souboj na Karmelu měl také vyřešit hned dvě důležité otázky: 1) kdo bude doopravdy Bohem Izraele- Hospodin či Baal; 2) zachování izraelských tradic proti kannaským a foinickým (zastávaných Achabem a Jezábel); Z tohoto pohledu by se dalo napsat, že souboj dopadl nerozhodně. Vyhrál sice Hospodin, stát vedený Achabem a Jezábel, ale nadále podporoval kanaanskou stranu a omezoval Eliáše a jeho proroky.¹⁹

¹⁶Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 408

¹⁷NOVOTNÝ, ADOLF. *Biblický slovník*, Praha: Edice Kalich, 1956. str. 23

¹⁸ 1Kr 18,26 a 18,38

¹⁹HERRMANN, SIEGFRIED. *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*. 3. Aufl. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985. str. 264

Další střet mezi Eliášem a Achabem nemá výhradně náboženské rysy, jde také o záležitost ekonomicko-sociální a týká se Nábotovy vinice. Nábot je popsán jako člověk hluboce věřící v Hospodina, který se nechce zbavit své půdy, ačkoliv mu král nabízí jinou. V rámci odmítnutí se Nábot odvolává na to, že půda je děděna po několik generací. Tím je myšleno Hospodinovo rozdělení půdy mezi jednotlivé kmeny a tím pádem i smlouva, která toto stvrzovala. Ačkoliv má Achab dostatek moci, sám nekoná, místo toho se znovu obrací na Jezábel. Zde je další patrný rozdíl mezi Achabem a Jezábel. Zatímco Achab sice s Nábotem Jezreelským nesouhlasí a jeho rozhodnutí se mu přičí, neodváží porušit to, co bylo dáno Bohem. Jezábelina slova naopak svědčí o tom, že izraelské zákony ji příliš nezajímají. Z jejího výkladu je patrné, že králova moc je nad mocí jakýchkoliv božích zákonů. Svoje přesvědčení o královské moci dokládá slibem, že ona sama mu vinici daruje.

V její lsti vůči Nábotovi hraje hlavní roli to, že nadále jedná Achabovým jménem a ovlivní veřejné mínění v neprospěch Nábota. Starším a šlechticům, tedy těm, kdo drží civilní zákon ve svých rukou, přikáže vyhlásit půst a nastrčí svědky, kteří veřejně prohlásí, že Nábot zlořečil Bohu a králi. Důležitá je právě zmínka o králi, která znovu poukazuje na skutečnost, že v Jezábeliných očích je král cosi jako Bůh na zemi a tím, že se Nábot zprotivil Achabovi, se vlastně zprotivil Bohu. Takto pohansky chápe zákon především Jezábel, Achab dle bible celou situaci mlčky přechází, a proto je Nábot nakonec ukamenován a vinice připadne králi.²⁰ Kromě zmíněného sporu mezi Achabem a Nábotem lze problém Nábotovy vinice pojmut i ze širšího úhlu, a to především v rámci kanaanské a izraelské tradice. V Nábotově podání se vychází z dědictví půdy, zatímco Jezábel poukazuje na to, že královo rozhodnutí by nemělo být svázáno žádným jiným zákonem.²¹

Po těchto událostech je Hospodinem k Achabovi znovu vyslán Eliáš. Námětem jejich setkání je desatero. Tím, že Achab nechal usmrtit Nábota a zároveň jej zbavil vinice (nepokradeš, nezabiješ), zhřešil proti smlouvě, která byla ustanovena Bohem a zaštitěna Mojžíšem. Předpovídá tak Achabův konec a dává ho do souvislosti s vyhlazením domu Jarobeamova a Baeši. Ačkoliv je Achab v bibli líčen jako ten nejhorší král, který svedl Izrael ke hříchu, přesto se po Eliášových slovech hluboce vyděsí. V bibli je dokonce uvedeno, že roztrhne své roucho, postí se a chová se jako kající. Tím od Hospodina dostane ještě naději. Jeho rod ale zůstává zatracen.

²⁰Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 422

²¹RENDTORFF, ROLF. *Hebrejská bible a dějiny, Úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 70

1.2.2 Achabova válečná tažení

Kromě Achabova střetu s Elijášem a jeho podpory baalismu, je jeho osoba v bibli zmiňována v souvislosti s různými vojenskými taženími nebo spojeneckými smlouvami s okolními zeměmi, obzvláště s Judskem. V 20. kapitole První knihy Královské jsou popsány jeho vojenské úspěchy proti Aramejcům a jejich králi Ben-hadadovi. Dvacátá druhá kapitola je pak věnována Achabovu spojení s judským králem Jošafatem a jejich společnému tažení v Gileádu. Spojenectví navíc utvrdili sňatkem mezi oběma domy, když si Achabova dcera Atalja vzala budoucího judského krále Jórama.

Ačkoliv z jiných zdrojů je patrné, že Achab válčil ještě více, bible zmiňuje především jeho konflikty s Aramejci. Ti jsou v kontextu doby chápáni jako hlavní nebezpečí pro izraelský lid a jeho náboženskou tradici, jakkoliv je za Achaba pošramocená. Konflikt začíná tím, že Ben-hadad vysílá do Samaří své posly s požadavkem o poplatek. Fakt, že se pravděpodobně jedná o obvyklý vazalský poplatek, dokládá, že Achab bez okolků se vším souhlasí. Z pohledu Ben-hadada by ale mělo jít o to, že on sám poplatek vybere. Určí, co je pro něj dobré a co nikoliv. Takový postup již nemůže být Izraelem přijat, jelikož z vazalského poplatku by se stalo obyčejné drancování. Zároveň by byl ponížěn Achabův status a naznačena jeho podřízenost Aramejcům.²² Po poradě s představenými lidu králi nezbyvá nic jiného, než Ben-hadadovo ultimátum odmítnout. Ten reaguje klatbou a chystá se na válku. Z jeho přístupu je patrné, že je o vítězství předem přesvědčen, ještě předtím se totiž opije. Jeho vojsko je popsáno jako obrovské. Zmíněno je i dvaatřicet králů, kteří mu přišli na pomoc, zatímco na straně Izraele je pouhých dvě stě třicet dva velitelů krajů a sedm tisíc izraelských mužů.

Z nepříznivé situace zachraňuje Achaba bezejmenný prorok. Útok na Izrael a asi i Ben-hadadova bezbožná slova: „*At' se mnou bohové udělají, co chtějí, jestliže zbude ze Samaří tolik prachu, aby každý z lidu, který se mnou přitáhl, mohl jej nabrat do hrsti,*“²³ lze chápat jako útok na samotného Hospodina. Symboliku lze hledat v tom, že Bůh dá Achabovi vítězství skrze vybraných třicet dva velitelů, kteří byli chápáni jako poslušní víře. Na jednu stranu Ben-hadadova pošetilost, Achabova vojenská zručnost, kdy v úspěšném výpadu zabijí nepříteli koně a na druhé straně Hospodinova ochranná ruka vystupující skrze neznámého proroka vedou tedy podle bible k tomu, že Ben-hadad a s ním i Aramejci jsou poraženi.

²²Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 416

²³1Kr. 20,10

I přes porážku se Aramejci nevzdávají vidiny vítězství. Prvotní neúspěch je připisán Hospodinovi jakožto „bohu hor,“ tím se ale vymezuje hranice jeho působnosti a Ben-hadadovi je naznačeno, že izraelský Bůh není všemohoucí. Zajímavým aspektem je odvolání pomáhajících králů a předání velení místodržícím, čímž se měla veškerá moc přesunout výhradně na aramejského krále Ben-hadada. Symbolická je znovu i přítomnost proroka, jelikož byla Hospodinovi ubrána moc a pole působnosti mu bylo omezeno, musí znovu dokázat, především izraelskému lidu, že je jediný a že rozdělení na hory a nížiny je něco, co se ho netýká. Aby bylo poznání moci boží dokonáno, jsou Izraelci zmíněni pouze jako „dva houfy“ zatímco o Aramejcích se píše, že zaplavili zemi. Další důraz na boží moc lze pak chápat z popisku toho, že Izraelci zabili sto tisíc Aramejců v jediném dni. Jde především o potřebu ukázat sílu Hospodina a připsat zásluhu za vítězství jen jemu.

Dovětek k této kapitole se týká Achabova rozhodnutí udělit Ben-hadadovi milost. Co se týká politického a společenského rozvoje Izraele, jedná král v tomto případě správně. Nejenže získal další bohatství, ale i mocného spojence v boji proti ostatním zemím. V První knize Královské se dokonce píše o Ben-hadadově slibu vrátit dříve dobyté území a města zpět pod izraelskou vládu. Bible ale přesto toto rozhodnutí Achabovi vyčítá. Aramejský král díky pohanství a útoku na Izrael, tedy na Hospodina, propadl klatbě. Achab tedy neuzavřel smlouvu jen s Ben-hadadem, ale i se všemi Aramejci, tj. s jejich kulturou a dokonce i s božstvem, čímž dal znovu najevo, jakým směrem se vláda jeho dynastie ubírá. Proto je špatné, že místo toho, aby Achab zpřetrhal všechny vazby s bezbožným králem a choval se nábožensky mravně, usiluje izraelský panovník nadále o silný stát, který stojí na úplně jiných základech, než které hlásá boží zákon nebo proroci vyslaní Hospodinem. K tomuto vysvětlení slouží podobenství o lvu, kdy Achab vlastně udělá soud sám nad sebou. Na Ben-hadada byla kvůli jeho činům a bezbožným slovům Hospodinem vsazena klatba, a když ho Achab propustil, porušil zákon ustanovený Bohem a tím propadl klatbě i on.²⁴ Izraelský panovník dal propuštěním svého protivníka jednoznačně najevo, že pro jeho zemi je výhodnější, než setrvávat s Aramem v neustálém válečném stavu, navázat obchodní styky a pokusit se zavést výhodné spojenectví, které by případně mohlo fungovat proti větším zemí typu stále se rozmáhající Asýrie. To je z hlediska historie sice správné, z hlediska bible ale nikoliv.

Poslední zmínka o Achabovi v První knize Královské se týká jeho spojenectví s judským králem Jóšafatem. To bylo utuženo již zmíněným sňatkem Jóšafatova syna Jórama s Achabovou dcerou Ataljou. Společně plánují útok na Rámot Gileád patřící Aramu. Z tohoto

²⁴Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 420

popisu není patrné, zdali Achab nezískal Rámot ve smlouvě, kterou uzavřel s Ben-hadadem nebo už dané místo mezitím zase ztratil. Každopádně je podstata války jiná než předtím. Ve 20. kapitole se jednalo o válku obrannou posilněnou o ochranu Hospodinem, zatímco cílem této války je dobývat nová místa. Proto zde boží podpora chybí.

Zároveň je nastíněna situace tak, jak se náboženská víra praktikuje v severním Izraeli a jižní Judě. Při poradě s proroky, před samotným válečným tažením je ukázáno, že Achab se spokojí s věštbou svých věrných čtyř set proroků, kteří říkají jen to, co chce jako panovník slyšet a vlastně se mu jen podřizují. Naopak Jóšafat je v První knize Královské stále věrný Hospodinovi a nechce falešné prorokování Achabových služebníků. Proto se taky táže po někom, kdo by byl věrný Hospodinovi. Zde je patrná Achabova představa správného proroka, který by měl být podřízen vládci a říkat jen to, co je v zájmu říše a to, co chce panovník slyšet. Patrné je to ze slov, které Achab o proroku Mikájášovi říká: „*Já ho nenávidím, protože mi neprorokuje nic dobrého, nýbrž jen zlo.*“²⁵ Z tohoto, ale i z dalších střetů mezi panovníkem a Hospodinovým prorokem, je patrné, že za vlády Omríovců konflikt mezi oběma stranami vrcholil.²⁶

Zatímco jeden z Achabových proroků Sidkijáš za pomoci přirovnání k býčí síle ujišťuje krále, že bude mít tažení úspěch, Mikájáš nejprve před poslem, který má za úkol ho přivést a pak i před samotným panovníkem, káže, jak mu poroučí Hospodin. Říká, že Izrael neuspěje a král Achab v bitvě padne. Znovu je patrný motiv všemocného krále, přesvědčeného svým vítězstvím, naslouchajícího jen tomu, co mu pomáhá v řízení státu. Na druhé straně stojí prorok sloužící Hospodinu, kterému jde o pravdu (danou Bohem) a správné uchopení víry. Konflikt mezi oběma muži je vystupňován Achabovým přesvědčením o svém vítězství natolik, že nechá uvalit Mikájáše do vězení. Tím zpochybňuje pravdivost jeho věštby a přede všemi jej označuje za zrádce. Mikájáš na onu hru přistupuje a také přede všemi se zapřísahá, že pokud se Achab vrátí z války živ, pak skrze něj nemluvil Hospodin. Vůbec poprvé je naznačen rozdíl mezi jednotlivými proroky. Těmi, kteří mluví podle toho, jak káže Achab, tedy falešnými, profesionálními proroky, proti pravým charismatikům, kteří nadále zachovávají víru a jednají podle Hospodinova příkazu.²⁷

²⁵1Kr 22,8

²⁶RENDTORFF, ROLF. *Hebrejská bible a dějiny, Úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 229

²⁷HERRMANN, SIEGFRIED. *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*. 3. Aufl. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985. str. 270

V závěru První knihy královské král táhne do boje proti Aramejcům. Achab přestože věří ve svůj úspěch, se snaží svoje vítězství zajistit všemi možnými způsoby. Možná, že jeho nejasný postoj ve víře ho přece jen varuje, že by Mikajáš mohl mít pravdu. Rozhodne se uspořádat léčku a soustředit hlavní útok nepřítele na královsky oblečeného Jóšafata, zatímco on je oblečen jako prostý voják. Tím je kritický pohled bible na Achaba završen. Je naznačeno, že v rámci touhy po vítězství a strachu o svůj život, je ochoten zanechat spojení svému osudu. Je tím připomenuto jeho spojení s Ben-hadadem, kterého nezahubí a propustí, ale u Jóšafata se o to pokusí. Ten ale nakonec unikl, zatímco Achab podle biblického výkladu je zcela náhodou zasažen šípem. Zraněn opouští bojiště a později umírá. Po bitvě, o které se více již nemluví, je král převezen zpátky do Samaří, kde je i pohřben. Na závěr 22. kapitoly První knihy Královské neopomene bible zmínit proroctví o chlemtajících psech,²⁸ čímž se naplní slovo Eliášovo o panovníkově skonu.

1.2.3 Srovnání s Druhou knihou Paralipomenon

Obdobný pohled jako První kniha Královská má na Achabovo tažení s Jóšafatem i Druhá kniha Paralipomenon. Zatímco v prvním případě je ale příběh vyprávěn z hlediska severního Izraele, zde je větší část pozornosti směřována na judského krále Jóšafata. Negativní pohled na Achaba se ještě více přitvrzuje, což je dáno popisem Jóšafatovy náboženské čistoty a horlivosti pro Hospodina.

Rozdíl v textu mezi oběma výklady můžeme najít například ve věštbě Achabových proroků. V První knize Královské proroci mluví o panovníkovi jako o tom, kdo mu nepřítele vydá do rukou. V Druhé knize Paralipomenon je to pak již Bůh. Tato záměna slov naznačuje, že proroci nejednali podle pokynů Hospodina. Největší textový rozdíl mezi oběma podáními se týká Jóšafatova výkřiku, který je zde přímo spjat s voláním o pomoc k Hospodinu, a ten jej vyslyší. Achabovi se Druhá kniha Paralipomenon dále nevěnuje, zmíněno je jen jeho zranění a následná smrt.

K válečnému tažení Achaba s Jóšafatem ve Druhé knize Paralipomenon patří dovětek týkající se judského krále, jenž je zajímavý hlavně kvůli svému pohledu na Omríovce. Prorok Jehú vyčítá vrátivšímu se Jóšafatovi jeho spolčování se s bezbožným Achabem: „*Budeš pomáhat svévolnému a milovat ty, kdo nenávidí Hospodina? Kvůli tomu se na tebe Hospodin rozhněval. Přece však na tobě našel i něco dobrého: Odstranil jsi ze země posvátné kůly a*

²⁸ 1Kr. 21.19

dotazoval ses Boha upřímným srdcem.“²⁹ Úryvek je dobrým příkladem toho, jak bible na Omríovce, v tomto případě hlavně na Achaba nahlíží. Hlavním problémem je, že Achab je považován za člověka nevěřícího nebo chcete-li špatně věřícího, s nímž spojenectví nemá žádné morální opodstatnění a je považováno za provinění vůči Bohu. Tato slova můžeme chápat jako kritiku hlubšího propojení severního Izraele a Judy skrze manželství Atalji a Jórama.

1.3 Achazjáš

Po Achabovi se stává novým izraelským králem jeho syn Achazjáš. V První knize Královské je mu věnován pouze malý odstavec. Již tady je ale zmíněna jeho pozice vůči Hospodinu. Jsou připomenuty „prvotní“ Jarobeamovy hříchy a vláda Achazjáše je srovnávána s jeho otcem. Kromě toho, že praktikoval mnohobožství, je zde ještě zmínka, že vládl pouhé dva roky.

Hned z počátku Druhé knihy Královské se dozvídáme dvě důležité věci. Za první, že Moáb odpadl od Izraele a za druhé, že Achazjáš je churavý. Z biblického pohledu jde o to ukázat nemoc jako trest boží za modlářství a neposlušání Hospodinových příkazů. Na druhé straně se dozvídáme, že jeho vláda nebyla zdaleka tak úspěšná a pevná jako vláda jeho otce. Svědčí o tom například tehdejší nebiblická literatura, které se věnuji v následující kapitole. Odpadnutí Moábu od Izraele lze chápat jako rozpad větší spojené říše a Izrael a Judsko se tak definitivně zařadily mezi menší státy, které v pozdějším období byly nuceny neustále čelit útokům mocnějšího okolí (např. Asýrie, Babylónie).³⁰ S odpadnutím Moábu je nutné pracovat obezřetně, jelikož z jiných zdrojů (viz Měšova stéla) je patrné, že Izrael zařadil k sobě Moáb až za vlády krále Omrího.

Dalším aspektem, který je charakteristický pro dynastii Omríovců, je Achazjášovo obrácení se pro věštbu k bohu pohanského Ekronu Baal-zebuba. Toto jednání symbolizuje králův konec: obrátil se zády k Hospodinu, jedinému Bohu, stejně jako on se obrátil zády k němu. Na scénu je znovu vyslán Elijáš, jakožto ten, kdo má upozornit na královy chyby a připomenout Hospodina, jediného Boha. Achazjáš je nazván jako samařský král, tedy nikoliv panovník celého Izraele, ale jen své modloslužebné bašty Samaří.³¹ Ačkoliv se prorok s králem nesetkají na vlastní oči, přeci jen je podle oblečení Achazjáš schopen poznat, že ten,

²⁹ 2Pa 19, 2-19-3

³⁰RENDTORFF, ROLF. *Hebrejská bible a dějiny, Úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 71.

³¹Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 434

kdo ho skrze jeho posly kárá a předvídá jeho smrt, nemůže být nikdo jiný než Elijáš. Bud' o něm tedy král ví nebo charakteristické rysy obleku (chlupatý plášť) či na proroka v tehdejší době drsné slovo proti panovníkovi jsou spjaty výhradně s Elijášem.³² Zároveň to vyvrací domněnku, že Achazjáš ani neví, jak se na Hospodina obrátit, jeho prosba k Baal-zebubovi byla tedy zcela účelová a záměrná.

Další Achazjášovo počínání lze chápat jako souboj s Elijášem, skrze jehož smrt, případně odvolání prorokových slov, chápe šanci na svoji záchranu. Z jeho pohledu to je primárně prorok, kdo nad ním uvalil klatbu smrti, nikoliv Bůh. Proto přikáže Elijáše přivést k sobě. Symbolika následujícího dění znovu poukazuje na dvě cesty vedení státu (tak jako u Achaba). Achazjášovu podle něhož královská moc je na zemi to největší vůbec a pak tu Hospodinova, jejímž zástupcem na Zemi je Elijáš, jehož úkolem je vést izraelský lid k víře a lásce k Bohu. Achazjášovi poslové jsou ti, kteří zastupují světskou moc. Z biblického pohledu přesto nic nedokážou, i přes jasný rozkaz, který udělil král, je Elijáš pod ochranou boží, která je ukázána jako nade vše. Dvakrát jsou posláni poslové s rozkazem přivést Elijáše před krále a pokaždé je Bůh zahubí, až ten třetí, přichází k proroku s pokorou a s ním na příkaz anděla jde prorok za Achazjášem. Důležitý je moment, že Elijáš jde za ním ze svého popudu, neboli spíše z popudu Hospodina, nikoliv kvůli králi.

Achazjášova smrt je ve Druhé knize Královské dána výhradně do kontextu s jeho rozhodnutím ptát se o pomoc cizího božstva (v tomto případě Baal-zebuba). Tím se odloučil od Hospodina a svůj osud zpečetil. Z tohoto hlediska je Achazjáš stejně špatný jako jeho otec. Bible u něj navíc neposkytuje žádné zmínky o vojenských taženích, které známe u Achaba a proto je nevýrazným panovníkem i mimo biblické záznamy.

K Achazjášovi se váže ještě vyprávění z Druhé knihy Paralipomenon, které je do určité míry obsaženo i v První knize Královské. Zatímco tam je vše vyprávěno z hlediska judského Jóšafata, zde má hlavní roli izraelský Achazjáš. V prvním případě je řečeno, že stavba lodí je zcela v režii Jóšafata a o Achazjášovi je jen zmínka, v Druhé knize Paralipomenon je iniciativa ke stavbě lodí připsána izraelskému králi, čímž je vlastně celá událost skrze biblický pohled na Omríovce nastíněna jako špatná. To je následně potvrzeno, když lodě nedojedou svého cíle.

³²*Ibid.*, str. 434

1.4 Jóram

Achazjáš nahrazuje poslední vládnoucí člen dynastie Omríovců v severním Izraeli, jeho bratr Jóram. Hned z počátku je zmíněno, že Jóram není tak špatný jako jeho otec a matka. V bibli je mu připsáno odstranění Baalova sloupu. Přesto i on setrvává ve hříchu Jarobeamově, když staví svůj model vlády na všemocnosti panovníka.³³ V době jeho vlády dochází k dalšímu rozpadu země, jenž byl naznačen u jeho bratra Achazjáše. Důkazem je zmínka, že moábský král Méša po Achabově smrti od Izraele odpadl. V souvislosti s tím je zmíněn tribut sto tisíc jehňat a sto tisíc beranů, jenž moábský král tomu izraelskému odváděl. Svým počtem jsou tato čísla málo věrohodná, ale zároveň potvrzují podřízenost Moábu Izraeli.³⁴

Ať už jsou výše zmíněná čísla symbolická či ne, pokud chtěl Jóram udržet zemi a její bohatství pohromadě, musel reagovat na vzpouru útokem. Jóram mohl spoléhat na podporu judského krále Jóšafata, který svoji podporu vyjádřil náznakem společných zájmů jak Judy, tak Izraele.³⁵ S nimi pak ještě táhne Edóm, jenž byl v té době vůči Samaří ve vazalském stavu. Za vůdce celého tažení je sice označen Jóram, ale z jeho rozhovoru s judským králem vyplývá něco jiného. Jóram působí zmateně, neví jakou cestou se k nepříteli vydat, Jóšafat naopak vypadá, jakoby se vyznal. Je to on, kdo zvolí směr cesty. Tato drobná zmínka má čtenáři ukázat, že mezi oběma králi je velký rozdíl.³⁶

Obdobnou roli jakou měl při vyprávění o Achabovi Elijáš, zastává za dob Jórama Eliša. Právě on putujícím králům pomůže, když při cestě pouští přijdou o všechnu vodu. I na Elišově radě můžeme pozorovat vztah mezi Achabem a Elijášem, jelikož právě na něj se Eliša odvolává a vyčítá Joramovi jeho otce i matku a zároveň ho ponouká k obrácení se na jiné modloslužebné proroky. I přes výtku je ale líčen Jóram sympaticky, jelikož jeho „nikdy“ naznačuje, že je s Hospodinem. Přesto Eliša králům poradí jen díky přítomnosti Jóšafata. Je zřejmé, že izraelského panovníka nechápe jako sobě rovného, jeho slova nemají pro něj žádnou hodnotu, na rozdíl od přítomnosti Jóšafata, který je proroku mnohem bližší.³⁷ Eliša se radí s Hospodinem za účasti hudby. Lze to chápat jako narážku na extatické proroky, kteří se

³³*Ibid.*, str. 439

³⁴*Ibid.*, str. 440

³⁵*Ibid.*, str. 440

³⁶BENEŠ, Jiří. *Eliša*, 1 vyd. Praha: Advent-Orion, 2011, str. 59

³⁷*Ibid.*, str. 65

takto dostávali do vytržení.³⁸ Samotná bitva s Moábci je pak dána přesně podle Eliši. Z toho, že jsou boží slova podána Elišou se má potvrdit jeho status pravého božího proroka, který jako jediný má autoritu vyložit to, co chce Hospodin králům říct.³⁹

Poněkud nejasná zmínka se týká izraelského rozlícení, ke kterému mělo dojít a které znamenalo ukončení vyhrané války. „*Král Moábu se rozhodl probojovat se k edómskému králi, když však neuspěl, rozhodl se zabít prvorozeného syna a obětoval ho v zápalnou oběť na městských hradbách.*“⁴⁰ Z úryvku není patrné, jestli je tím myšlen syn edómského krále nebo syn krále Móabu. Jisté ale je, že Izraelci byli samotným činem pobouřeni a odtáhli ze země bez úplného vítězství. Těžko tedy usuzovat, či syn byl nakonec upálen. Vysvětlení se později snaží nalézt prorok Ámos, jehož verše počítají se zabitím syna edómského krále. („*Pro trojí zločin Moábu, ba pro čtvrtý toto neodvolám: Protože na vápno spálil kosti edómského krále.*“)⁴¹

K událostem vyličeným v 3. kapitole Druhé knihy Královské se do určité míry vyjadřuje i Měšova stéla (viz následující kapitola), události zapsané jak v bibli, tak v Měšově stéle se sice od sebe v důležitých prvcích oddělují a nelze je úplně ztotožnit, přesto se jedná o důležitý zdroj, který slouží k doplnění informací dosud podaných jen bibli.

1.4.1 Bezejmenný král

Střet Eliši a izraelského krále se odehrává i v kapitolách 5, 6 a 7 Druhé knihy Královské. Kvůli označení „izraelský král“ můžeme jen odhadovat, zdali se opravdu jedná o Jórama či někoho jiného. V páté kapitole Druhé knihy Královské tomu napovídá rétorika typická právě pro Omríovce. Aramejec Naamán přichází do Izraele žádat o pomoc od malomocenství. Má dopis, který je potvrzen aramejským králem. S prosbou o uzdravení je osloven přímo izraelský panovník, čímž je naznačeno, že je aramejským modelem chápání víry, totožný s božským zástupcem na zemi. Panovník je vyděšený, jelikož nic takového neumí a zároveň se může obávat při nesplnění léčby případného útoku ze strany Aramejců. Do příběhu vstupuje Eliša, který zve Naamána k sobě a slibuje mu pravé uzdravení, kterého se u izraelského krále nedočká. Elišovo jednání je postaveno na víře v Hospodina. Jinými

³⁸Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 441

³⁹BENEŠ, Jiří. *Eliša*, 1 vyd. Praha: Advent-Orion, 2011. str. 66

⁴⁰2Kr 3,27

⁴¹Am 2,1

slovy pokud chce být Aramejec uzdraven, musí postupovat podle izraelských zákonů, nikoliv podle svého modelu víry či špatného postoje izraelského krále.⁴²

Drobné zmínky o nejmenovaném izraelském panovníkovi najdeme také v kapitolách 6 a 7, které se týkají válečných konfliktů s Aramejci. Nejprve Eliša králi radí, aby ušetřil aramejské bojovníky a místo smrti, vyhnanství nebo otroctví je pohostil, což je naprostý opak toho, co bylo v této době běžné. Gesto lze chápat jako ukázkou dobrotivosti a pohostinnosti Boha, jenž může zároveň sloužit k přestupu víry mezi pohanskými Aramejci.⁴³ Elišovo a královo jednání je typické pro celou část mé práce, kde spolu vystupují Joram s Elišou. U krále se zdá, že neví, co přesně by měl činit, zatímco Eliša, který není svázán žádnými vojenskými či politickými pravidly, jedná podle jiných vzorců. Vystupuje jako autorita, která si vždy ví rady.⁴⁴

V dalším oddílu, je znovu zmíněn král Ben-hadad. Izraelský panovník zůstává nadále bezejmenný, snad proto, že zde nehraje velkou roli a bible se snaží zdůraznit, že zásluhy na pozdějším vítězství jsou Hospodinovy. V této části vyprávění je ukázáno, v jaké bídě během obléhání Samařané žili. Tato skutečnost je doložena případem dvou žen a jejich dohody sníst své syny. Nakonec však jedna druhou podvede a svého syna schová, ta druhá pak žádá krále o nápravu. Král reaguje roztržením svého roucha, což značí zoufalství nad vzniklou událostí a zároveň viní z celé situace Elišu, kterému přísahá i smrt. Z králova pohledu je příběh obou žen a jejich čin dokladem, že Bůh není přítomen.⁴⁵ Kromě toho, že král viní ze špatné situace ve městě Elišu, je z jeho slov patrná bezmoc a zoufalství, biblí je tak označen za neschopného vládnout a zvrátit situaci ve prospěch Izraele. Eliša reaguje odlišným způsobem. S králem se nejprve odmítá bavit a užívá dokonce termínu vrahův synu, což může být chápáno buď jako odkaz na Jórama, Achabova syna, nebo také jiným opisem pro syna smrti.⁴⁶

K boji mezi Samařím a Aramejci ale nakonec nedojde. A to hlavně kvůli Elišově proroctví a Hospodinovu pomatení nepřátel. Role krále je zde taková, že předpovědi nevěří a to ani tehdy když se mu dostalo rady od malomocných, kteří se sami o nepřítelově útěku přesvědčili. Spíše v tom vidí úskok nepřítele, než aby se spoléhal na Elišovo proroctví, kterému předtím připisoval „vše zlé,“ co město postihlo. V souvislosti s malomocnými je

⁴²Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 449

⁴³*Ibid.*, str. 453

⁴⁴BENEŠ, Jiří. *Eliša*, 1 vyd. Praha: Advent-Orion, 2011. str. 159

⁴⁵Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 455

⁴⁶*Ibid.*, str. 456

zajímavá podstata královy reakce. Z jeho *prohlédnutí* aramejské lsti vyplývá, že král si je vědom úskoku nepřítele, svoje představy o situaci vydává za pravdu, A aby svým slovům dodal na pravdivosti, Aramejce dokonce i cituje. Tím, že takto jedná, podporuje sám v sobě ale hlavně i ve svém okolí představu o všemocném panovníkovi, který ví více, než je ve skutečnosti možné.⁴⁷

Na tomto příběhu můžeme pozorovat oba hlavní konflikty, které zatěžovaly Izrael a Judu ve 40. letech 9. století př. Kr. a to byly syrská expanzivní politika a napětí mezi kanaanskými a izraelskými obyvateli uvnitř státu.⁴⁸

1.4.2 Zánik Achabova domu

V osmé kapitole Druhé knihy Královské je kritický pohled na Omriovce vetkán skrze judské panovníky Jórama a Achazjáše. Je jim vyčítán vřelý vztah, který chovají ke králům ze sousedního severního Izraele. Zmíněna je i příbuzenská vazba skrze Jórama a jeho manželku Atalju, Achabovu dceru.

Devátá až jedenáctá kapitola popisují konec dynastie Omriovců. Nejprve je zmíněn skon Jórama a potom i smrt Atalji, královny matky v jižním Judsku. Důraz je kladen na to, že zánik Achabova domu je dán stejně jako počátek jeho panování Hospodinem. Nejprve byl potrestán dům Baeši a nyní je ze stejného důvodu trestán i dům Achabův. Podobnost převratu je patrná i mezi jeho hlavními protagonisty. Omrí i Jehú se své role ujímají z pozice velitele vojsk, mají tedy za sebou velikou podporu lidu. Jehú je ale oproti svému předchůdci vnímán jako boží nástroj, jako ten, který má navrátit Izrael ke správné víře a vymanit ho z hříchu Jarobeamova. Za krále ho nechává pomazat Eliša. Elišova úloha se v převratu může zdát malá, ale jde především o to ukázat Hospodinův vliv na dění v Izraeli, že jeho výhrůžky vůči Achabovi a Jezábel nebyly plané. Eliša tedy znovu vystupuje jako Hospodinův prostředník, jenž z pozadí politicky ovlivňuje dějiny izraelského království.⁴⁹

K převratu využil Jehú přítomnosti Izraelského krále Joráma v boji proti Aramejcům v Rámot Gileádu. I přes žádné bližší zmínky o této bitvě (snad jen kromě toho, že byl Joram zraněn), se dozvídáme, že vztah mezi Izraelem a Aramem byl více než proměnlivý. Je pravděpodobné, že Aramejci chápali Izrael jako hlavního rivala na jižních hranicích,

⁴⁷BENEŠ, Jiří. *Eliša*, 1 vyd. Praha: Advent-Orion, 2011. str. 171

⁴⁸HERRMANN, SIEGFRIED. *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*. 3. Aufl. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985. str. 272

⁴⁹BENEŠ, Jiří. *Eliša*, 1 vyd. Praha: Advent-Orion, 2011. str. 195

přínejmenším jim pak šlo o rozšíření své moci tak daleko, jak bylo jen možné a tím zároveň docházelo i k oslabení svého rivala.⁵⁰

Po návratu se král léčil v Jezreelu za přítomnosti svého judského protějšku Achazjáše. Dvakrát se Jorám ptá skrze své služebníky přijíždějícího Jehúa na důvod jeho přítomnosti a poté, co se mu nedostane odpovědi, se ptá dokonce i sám. Z toho je patrné, že až do poslední chvíle král nic netuší, příjezd jezdců chápe jako naléhavou zprávu. Teprve až při osobním setkání s Jehúem pochopí Jorám, že něco nehraje a dá se na útěk. Je ale zabit a stejný osud potká i Achazjáše. Biblická symbolika je patrná v tom, že to celé se odehrává na poli Nábota Jezreelského a tím dojde znovu na Hospodinův výrok o odplatě za krev nevinného.⁵¹ Jehú se zároveň ujistňuje, že jeho jednání je správné.

Zajímavá je zmínka o smrti Jezábel, která na Jehúa volá zmíněním krále uchvatitele Zimrího, jenž zahubil Baešův rod a sám pak jako kralovrah vládl jen sedm dní, než zemřel. Tím chtěla Jehúa varovat před možností podobného skonu a zároveň ho odradit od podobného počínání.⁵² Jezábel použila stejného výrazu jako Jorám (je vše v pořádku?) ačkoliv ona již věděla, že se jedná o převrat. I její smrt je poznamenána proroctvím Elijáše o nepohřbení a o tom, že na poli v Jezreelu budou její tělo žrát psi.

Předposlední zmínka k Achabovu domu v Druhé knize Královské se váže k 10. kapitole a začíná sdělením, že Achab měl v Samaří sedmdesát synů. Toto číslo lze vztáhnout na všechny příslušníky královské rodiny v širším slova smyslu, sedmdesát značí symbolické číslo pro úplnost.⁵³ Jehú je odhodlán zbavit se Omríovců jednou provždy. Nejprve řekne správcům, aby dosadili za krále jednoho z Achabových potomků, že tedy bude válka, ale když ze strachu odmítnou, nakáže jim, aby své pány zabili. Tím, že se představení a správcové města rozhodli podporovat raději Jehúa než Achabovy syny, umožnili novému králi zvládnout celou situaci bez výraznějšího krveprolití, jelikož je pravděpodobné, že Samaří bylo dobře opevněno a připraveno stále bojovat. Svoje spiknutí ospravedlňuje za pomoci Hospodinova proroctví a ve vybíjení Achabova domu neustává, dokud nezabije všechny, kteří měli s jeho domem co dočinění. Stejný osud potká i příbuzné judského krále Achazjáše.

⁵⁰HERRMANN, SIEGFRIED. *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*. 3. Aufl. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985. str. 268

⁵¹*Výklady ke Starému zákonu II.*, 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 465

⁵²*Ibid.*, str. 465

⁵³*Ibid.*, str. 466

1.4.3 Srovnání s Druhou knihou Paralipomenon

Izraelský král Joram je zde zmíněn výhradně přes judského krále Achazjáše, který pokračuje v prohlubování vřelého vztahu k severnímu Izraeli. Společně s nimi válčil a vykonal i společenskou povinnost, když navštívil zraněného krále Izraele svého bratrance a posledního mužského panovníka v severním Izraeli, který byl rodu Omrího. Na rozdíl od 2. knihy Královské, je v Druhé knize Paralipomenon pojmenován Achazjáš jako Azarjáš, což může vyvolávat dohady, kdo přesně byl oním králem. Druhá kniha Paralipomenon navíc zmiňuje, že Achazjáš přišel za králem severního Izraele proto, že tak rozhodl Bůh. Rozdíl mezi oběma podáními najdeme i při vyprávění Achazjášova skonu. Zatímco Druhá kniha Královská popisuje jeho dopadení u Megida, v Druhé knize Paralipomenon je psáno, že se skrýval v Samaří. Tímto je poukázáno na jeho vazbu k severnímu Izraeli, k modloslužbě a domu Achaba. Zároveň tím ospravedlňuje jeho vraždu, jelikož již předtím poukázala na to, že to, co dělal Achabův dům, je špatné. Z hlediska Druhé knihy Paralipomenon je patrné, že Achazjášovi se pohřbu dostalo jen díky jeho provázanosti s králem Jóšafatem, jenž je považován za oddaného Hospodinovi. I přes to je ale na konci oddílu zmíněno, že nikdo z Achazjášova rodu není správnou osobou na uchopení vlády, což je posvěceno Jehúovým převratem.

1.5 Atalja

Ačkoliv se její vláda týká výhradně jižní Judy, Atalja pochází z omríovské dynastie. Kvůli politice Achaba s Jóšafatem se provdala za budoucího krále Jórama. Ve Druhé knize Královské a také v Druhé knize Paralipomenon je zmíněna především jako matka zemřelého Achazjáše. V nastalé době bezvládní vládne jako královna. Z hlediska bible je chápána jako pokračovatelka své matky Jezábel v rozvíjení Baalova kultu. Zajímavé také je, že Atalja byla vůbec jedinou ženou na judském trůnu, vládla šest let, zároveň byla také jedinou osobou v předexilové době, která se pokusila svrhnout Davidovu dynastii.⁵⁴

Po ztrátě svého syna se rozhodla vyvraždit všechny královské potomky. Nejspíš tak reagovala na vyvraždění svého rodu v sousední zemi stejně jako na vyvraždění Baalova kultu. Nepodařilo se jí to proto, že sestra zemřelého Achazjáše utekla s královým synem a schovala ho, zatímco Atalja po dobu šesti let v Judsku stále vládla. Jóáš byl ukryt pod ochranou Hospodina, dokud se velitelé nerozhodli jej dosadit na trůn. „*V sedmém roce obeslal Jojáda*

⁵⁴Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996, str. 469

velitele setnin, tělesnou stráž a běžce, uvedl je k sobě do Hospodinova domu a uzavřel s nimi smlouvu.“⁵⁵ Z termínu dům Hospodina je patrné, že oproti Atalje, která zůstávala v modloslužebnictví, byl Jóáš vychováván v rámci izraelské víry. V okamžiku, kdy je Joáš dosazen za krále, přijde na scénu Atalja, která je chycena a zabita. Její smrtí končí zmínka o Achabových potomcích i o dynastii Omríovců v knihách Královských.

Ve Druhé knize Paralipomenon je kapitola týkající se Atalji takřka totožná s vyprávěním z Druhé knihy Královské. Patrné jsou jen drobné rozdíly, služka Jóšeba je nahrazena jménem Jóšabat. Dále je zmíněno její manželství s knězem Jojádou, čímž se chce pravděpodobně zdůraznit důležitost kněžství v dosazení Joáše za krále a smrti poslední omríovské panovnice Atalji.

1.6 Souhrn

Je zřejmé, že bible chápe období vlády omríovské dynastie jako souboj o zachování svého náboženského postoje a s tím i související uchování tradic a zákonu Izraele před stále více pronikajícími venkovními vlivy a náboženskými tradicemi okolních národů. Je jasné, že právě panovník se má postarat o to, aby byla izraelská jednota uchována. Z biblického pohledu je patrné, že Omrí, Achab, Achazjáš či Joram se náboženským a jiným vlivů okolním států příliš nebránili. Právě naopak. Uzavírali smlouvy a dohody se svými rivaly a snažili se tak zlepšit postavení izraelského národa na mezinárodní úrovni. Z biblického pohledu to ale dělali na úkor náboženské čistoty a toho, co je mravně správné.

O nedůvěře bible v omríovské panovníky se můžeme přesvědčit skrze starozákonní proroky, kteří vystupují ve vyprávění knih Královských jako vladařův protiklad. To, co bible panovníkům vyčítá, se oni snaží napravit. Elijáš je chápán jako protiachabovský bojovník a zastánce izraelských hodnot. U jeho nástupce, proroka Elíši, je dokonce nevíra v jednání panovníka Jorama tak veliká, že veškerá důležitá rozhodnutí týkající se směřování Izraele se zdají vycházet právě od Elíši.

O tom, že náboženský postoj měl za vlády Omríovců vliv na každodenní život, se můžeme dočíst například v První knize Královské ve vyprávění o Nábotově vinici. Proti sobě zde stojí kult víry a moci představovaný Jezábel proti dodržování tradic a náboženské čistoty představovaný prostým rolníkem. Dalším příkladem může být i zmínka o období sucha, které je chápáno jako boží trest za špatnou morální a náboženskou čistotu Izraele vedeným

⁵⁵ 2Kr 11,4

Ahabem. O propojení kultury a náboženství můžeme soudit ze zmínky o stavbě Baalova chrámu v Samaří. Je patrné, že náboženské jednání ovlivňovalo a úzce souviselo s kulturními záležitostmi i s každodenním životem Izraelců.

2 Stručný pohled na okolní státy Izraele a nebiblické dobové památky

V předchozí kapitole jsem se věnoval omríovské dynastii výhradně skrze biblický pohled. Nyní se na Omríovce soustředuji přes nebiblické dobové památky, které se blíží historickému výkladu a zároveň na celou dynastii vrhají jiné světlo. Také stručně popíšu okolní státy a jejich vztah k omríovskému Izraeli. Jmenovitě se zaměřuji na Asýrii a stélu z Kurchu, Moáb a Měšovu stélu, Aram a stélu z Tel Danu. Nakonec se věnuji kontroverzní postavě Jezábel, jejímu vztahu k Izraeli a jeho kulturním tradicím či jejím náboženským a mocenským choutkám. Památky řadím chronologicky podle data jejich nalezení. Zatímco k popisu Asýrie, Moábu a Aramu jsem zvolil historický výklad, v případě Foinikie, jsem kvůli postavě Jezábel a špatné dostupnosti jiných materiálů zvolil biblický záznam.

Kromě toho, že dobové památky představují úplně nový zdroj informací, slouží také k doplnění událostí zaznamenaných v bibli. Důležitou roli v této části práce hrají rozpory, které se mezi biblickým vyprávěním a dobovými památkami nacházejí. Například knihy královské popisují krále Achaba jako velikého despota, poukazují na jeho hrabivost a nemorální jednání, zatímco v záznamech asyrského krále Salmanassara III. je zmíněno, jak se v bitvě u Karkaru proslavila jeho válečná jízda a že patřil k nejaktivnějším odpůrcům asyrské nadvlády.⁵⁶

2.1 Asýrie

Název Asýrie se odvozuje ze starověkého města Aššur, jehož počátky sahají až do 25. století před naším letopočtem.⁵⁷ Asyřané měli dokonce svůj panteon, kde hlavním bohem byl Aššur. Dle biblického výkladu jsou Asyřané potomci Aššúra, syna Šémova. Z historického hlediska jsou Asyřané potomci starých Sumerů či Akkadské říše.⁵⁸ Dobu vládnoucí Asýrie dělíme na tři části: staru říši Asyrskou, střední říši Asyrskou a říši Novoasyrskou.

První období je spjato s formováním asyrských hranic vůči protivníkům, jakými byli například Chetitě, stát Mitanii či známý starobabylonský král Chamurapi. Střední říše byla

⁵⁶FINKELSTEIN, ISRAEL A NEIL ASHER SILBERMAN, *Objevování bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 187

⁵⁷BIČ, MILOŠ. *Při řekách babylonských: dějiny a kultura starověkých říší Předního Orientu*, Praha: Vyšehrad, 1990. str. 60

⁵⁸*Ibid.*, str. 59

dobou rozmachu, kdy si Asyřané získávali respekt mocných sousedů, ať již Chetitů nebo egyptských faraonů. Za významné panovníky můžeme označit například Arkidenilua, jenž po sobě jako první zanechal písemné záznamy, Salmanassara I. nebo Tiglatpilsara I., kteří se oba proslavili úspěšnými boji a rozšiřováním říše.⁵⁹

Poslední nejmladší období je důležité proto, že asyrští panovníci přicházeli do kontaktu s menšími národy, mezi které patřil i Izrael. Víme tak například o panovníkovi Salmanassarovi III. (Stéla z Kurchu), dále pak o Tiglatpilsarovi III., Sargonovi II. či Sancheribovi. Konec novoasyrské říše se datuje do posledních let 7. století před Kristem, kdy roku 612 padlo město Ninive a poslední zbytky asyrského vojska byly poraženy roku 606 po válkách s Babylonem a Elámem.⁶⁰

2.1.1 Stéla z Kurchu

Stéla z Kurchu, která se nyní nachází v britském muzeu, je zpráva asyrského panovníka Salmanassara III. Nalezena byla v roce 1861 britským archeologem Johnem Taylorem, který našel i stélu Salmanassarova otce Ashurnasiphalu II.⁶¹ Vzhledem k tomu, že tato památka není z hlediska mé práce o Omríovcích důležitá, nebudu se jí dále věnovat.

Salmanassarova stéla má 2,2 metru na výšku, 87 centimetrů do šířky a je 23 centimetrů tlustá.⁶² Svým obsahem pokrývá prvních šest let vlády asyrského panovníka Salmanassara III. (s výjimkou 5. roku, který chybí).

2.1.2 Obsah památky

Stéla nejprve popisuje Salmanassarovy boje v západní Mezopotámii a Sýrii, kde bojoval s tamějšími obyvateli, hlavně ale popisuje bitvu u Karkaru (853 př. Kr.) mezi Asyřany a koalicí menších států vedených damašským vůdcem Hadadeserem. Z pohledu této práce je stéla důležitá především zmínkou o izraelském králi Achabovi, jenž byl součástí zmíněné koalice.

Prostřednictvím stély z Kurchu si můžeme udělat představu o tom, jak velká byla síla, kterou Achab v bitvě u Karkaru disponoval. Salmanassar píše, že Achabovi, králi izraelskému

⁵⁹*Ibid.*, str. 60-64

⁶⁰*Ibid.*, str. 66-72

⁶¹BRITISH MUSEUM: Collection online: The Kurkh Stela, 1863, Dostupné z:

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=367117&partId=1&place=33556&plA=33556-3-1&page=1

⁶²*Ibid*

patřilo 2 000 vozatajů a 10 000 pěších vojáků, čímž se řadil hned za Hadadesera (1 200 vozatajů, 1 200 kavalérie a 20 000 pěších vojáků) a Irhulenim z Hamatu (700 vozatajů, 700 kavalérie a 10 000 pěších vojáků).⁶³ Síla Achabova vojska ukazuje, že Izrael za doby Omriovců vsutku patřil mezi nejmocnější země ve svém regionu a popisy jiných vítězných bitev zmíněných v bibli ukazují, že se za vlády Achaba muselo s Izraelem počítat.

Salmanassar se dále rozepisuje o své důvěře v hlavního boha asyrského panteonu Ašura a boha války Nergala, píše o tom, jak s jejich pomocí dokázal vyhnat nepřátelské krále z Karkaru až do města Gilzau. Doslova se chvástá tím, že je zmasakroval a zabil až 14 000 z nich.⁶⁴ Na konci stély se zmiňuje ještě o plenění mrtvých a zároveň použití jejich těl jako mostu k překročení řeky Asi.⁶⁵

2.1.3 Stéla a bible

Oproti ostatním stélám je tato unikátní, jelikož o bitvě či protiasyrské koalici nenajdeme v bibli žádnou zmínku. Navíc o tom, zdali se Achab opravdu účastnil bitvy u Karkaru, se spekulovalo. V Salmanassarových análech se o něm píše jako o Achabovi ze Zirhaly. Vůbec prvním, kdo dal do souvislosti Achaba s Izraelem, byl profesor Oppet ve své knize *Historie des Empires de Chaldée et d'Assyrie*.⁶⁶

Podobný problém se nachází u vůdce celé koalice Hadadesera. Pravděpodobně se totiž jedná o stejného panovníka, v bibli zmíněného Ben-hadada. Ten ale měl určité územní spory (např. dobývání Samaří, Rámot Gilead) s Achabem, které dokonce vyústily ve válku. Těžko lze tedy uvěřit, že by se izraelský král, v době těchto sporů účastnil i války u Karkaru. Daniel Luckenbill proto nabízí alternativy, jak se situace okolo Karkaru a bitev zmíněných v První knize Královské mohly udát: a) Benhadad z První knihy Královské není totožný s Hadadesarem ze stély z Kurchu (například v jednom ze záznamů je chyba v pojmenování damašského panovníka, což ale jak sám autor uznává, není příliš pravděpodobné); b) války s Ben-hadadem z 20. a 22. kapitoly První knihy Královské od sebe nutně nemusí být odděleny jen dvěma roky (za předpokladu, že je tato hypotéza správná, by válka u Karkaru mohla klidně proběhnout mezi oběma událostmi, když v 20. kapitole První knihy Královské navážou oba panovníci spojenectví; c) Ben-hadad není totožný v obou vyprávěních, jelikož v První

⁶³LUCKENBILL, D. DANIEL. *Ancient Records of Assyria and Babylon: Historical Records of Assyria from Sargon to the End*, vol. 1. University of Chicago Press, 1926. str. 223

⁶⁴*Ibid.*, str. 223

⁶⁵*Ibid.*, str. 223

⁶⁶SMITH, GEORGE. *Assyrian Eponym Canon*, London: Samuel Backster and sons, Paternoster row, 1875. str. 189

knize Královské mluví o tom, že vrátí Achabovi města zabraná jeho otcem (Luckenbill poukazuje na to, že není obvyklé, aby se dva králové v řadě jmenovali stejně, např. tedy Benhadad I. a II. Jejich předchůdce král jménem Tab-Rimon, už je ale datován do jiné doby); d) události popsané v První knize Královské (do kapitoly 22) jsou zasazeny do úvodních let Achabovy vlády. Tím by se Karkar mohl vklínit mezi obě události; e) tato alternativa také počítá s delší časovou prodlevou mezi 20. a 22. kapitolou První knihy Královské, kdy proběhne bitva u Karkaru, kde sice Salmanassar alianci zatlačí, ale pravděpodobně jí nezpůsobí takové ztráty, aby nadále nemohla přežívat. Damašek tedy hledá vhodná místa k opevnění (před další případnou agresí ze strany Asýrie) a Rámot v Gileadu mu padne do oka, na základě toho vyvstanou spory mezi Aramem a Izraelem, což končí Achabovou smrtí; f) poslední hypotéza se zabývá datací období vlády aramejských králů Chazaela a Benhadada, jenž nekoresponduje s událostmi popsanými ve stéle z Kurchu.⁶⁷

2.2 Moáb

Z historického hlediska o začátcích Moábu mnoho nevíme. Moábcí byli pravděpodobně kočovnými pastýři. Jedna z mála zmínek o starém Moábu se týká egyptského panovníka Ramsese II, který zemi zmiňuje v souvislosti s dobytým územím. Většina našich vědomostí o Moábu pochází z bible.

Dle starozákonního pojetí mají Moábcí svůj původ již v příběhu o praotcích, ve vyprávění o Lotovi a jeho dcerách. Obě jeho dcery v rámci zajištění budoucnosti svedly tehdy již nemocného otce. Starší dceři se narodil syn Moáb, brán jako praotec Moábců a mladší Ben-Amini, který je chápán jako praotec Amónovců. Tyto pasáže z knihy Genesis naznačují, že národy jako Moáb byly blízkými příbuznými Izraele.⁶⁸ Další biblické zmínky o Moábu jsou zasazeny až do doby soudců, například zmínka týkající se izraelského soudce Ehúda, jenž zahnal Moábce zpět či známější příběh o Rút, Davidově prababičce, jenž jako Moábka přešla do Izraele, kde se vdala za Boáze. Ve Druhé knize Královské je v souvislosti s placením tributu Izraeli udáno, že hlavní obchodní síla země tkví v dobytku, jmenovitě v ovcích a ovčí vlně.

⁶⁷LUCKENBILL, D. DANIEL *Benhadad and Hadadezer, American Journal of Semitic Languages and Literatures, University of Chicago Press*, vol. 27, no. 3, 1911. str. 277-281

⁶⁸PAYNE, F. DAVID. *Kingdoms of the Lord, A history of the Hebrew Kingdoms from Saul to the Fall of Jerusalem*, Exeter: Paternosterpress, 1981. str. 144

Moábská země tvořila úrodný pás země mezi Mrtvým mořem na západní straně a pouští na straně východní. Zemi lze rozdělit na dvě části, jižní a severní, dělicím bodem je pak řeka Arnón. Za doby Jozueho a soudců začali sousední Izraelité uplatňovat nárok na některá moábská města. O králi Davidovi se v bibli píše, že s Moábem dlouho bojoval a také udělil svému nepříteli placení tributu. Naproti tomu Šalamoun měl díky svému mnohoženství mezi ženami i Moábky, a kvůli uctívání boha Kémoše nechal dokonce vystavit chrám na Olivové hoře. Potom o Moábu bibledlouho mlčí, dokud se ve Druhé knize Královské nepíše, že po Achabově smrti se král Měša vzbouřil. Díky záznamům Měšova kamene už ale víme, že král Omrí po nějakou dobu Moáb utlačoval. Nejspíše se mu podařilo vládnout jen na severu země, jižní část zůstávala kvůli veliké vzdálenosti autonomní.⁶⁹ O tom, že Omrí severní území Moábu opravdu dobyl, svědčí i nález rozlehlé rokle jménem Chribet el Mudayna poblíž řeky Arnon. Nález se datuje do doby železné a jeho architektura nese všechny prvky typické pro Omríovce.⁷⁰ Finkelstein tvrdí, že je celkem pravděpodobné, že zmíněná rokle může být totožná s omríovskou základnou Jachas, která je zmíněna v Měšově stéle. Důkazem by mělo být, že architekti použili při stavbě základny stejné postupy jako v severní části království.⁷¹ Až po smrti Achaba, potažmo jeho syna Achazjáše, se Moáb vzbouřil, odmítl platit tribut a začal bojovat za nezávislost.

Jedna z posledních biblických zmínek týkající se Moábu je zasazena do knihy Izajáš (15. a 16. kapitola), kdy v souvislosti s postupným dobýváním Zajordání arabskými kmeny proroci věří, že pád Moábu je spravedlivý, vzhledem k jeho nesprávné víře, bojům proti Izraeli, ale i kvůli obětování syna edomského krále za doby Omríovců, což bylo považováno za velikou nespravedlnost.⁷² Je zajímavé, že stejně jako Izraelci i Moábci se dělili na 12 kmenů a podobně jako život okolních národů se i ten jejich soustřeďoval kolem kultu. Jejich božstvem byl již zmíněný Kémoš.⁷³

⁶⁹PRITCHARD, B. JAMES. *Biblický atlas*, 1. vyd. Česká biblická společnost, Praha, 1996. str. 66

⁷⁰FINKELSTEIN, ISRAEL A NEIL ASHER SILBERMAN, *Objevování bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 174

⁷¹*Ibid*, str. 174

⁷²PAYNE, F. DAVID. *Kingdoms of the Lord, A history of the Hebrew Kingdoms from Saul to the Fall of Jerusalem*, Exeter: Paternosterpress, 1981. str. 148

⁷³NOVOTNÝ, ADOLF. *Biblický slovník*, Praha, Edice Kalich, 1956. str. 437

2.2.1 Měšův kámen

Jedná se o stělu z 9. století před Kristem, kde moábský král Měša popisuje dobu svého vládnutí. Kámen byl nalezen v roce 1968 misionářem Frederikem Augustem Kleinem na území dnešního Jordánska. Dříve než mohl být text zrekonstruován, byla stěla poničena a rozdělena vesničany a to kvůli většímu zisku. Později však byly části znovu spojeny a nyní jsou uloženy v pařížském Louvru. Z hlediska mé práce je stěla důležitá především z toho důvodu, že její text přímo konfrontuje biblické vyprávění o Omriovcích. Jedná se o přímé propojení biblického textu s památkami nalezenými na Blízkém východě. Zajímavá je skutečnost, že Moábský kámen neboli Měšova stěla byl jako památka uchován ve velmi dobrém stavu přes tisíc let, aniž by byl nějak poničen. Tamější obyvatelé o památce sice věděli, ale kromě vědomí toho, že se jedná o velmi starý nález, jí nedávali žádnou větší důležitost.⁷⁴ Teprve s příchodem Evropanů se rozhodli kámen získat do svého vlastnictví a požadovat za jeho vydání finanční odměnu. Památka je napsána foinickou abecedou, jež spadá do skupiny kanaanských jazyků.

Dle Lemaira měla být památka sepsána okolo roku 810 př. Kr. a to proto, že Měša se zmiňuje o pádu Izraele. Tuto zmínku dává autor do souvislosti s Chazaelovým utlačováním Izraele za vlády Jehúova syna Jóachaze, což vede k zmíněnému datu.⁷⁵

2.2.2 Obsah, struktura a dělení památky

Předtím, než byla památka rozebrána vesničany, měl kámen podle Kleina 1 metr a 13 centimetrů do výšky, 70 centimetrů do šířky a 35 centimetrů do tloušťky.⁷⁶ Památku se bohužel nepodařilo zachránit celou. V současné podobě má Měšův kámen 31 řádek a 34 veršů o 965 písmenech a vědci věří, že celkem měla stěla až okolo 1100 písmen.⁷⁷

Tradičním způsobem je památka dělena na tři části. V první části (verše 1-21a) se píše o přízni a nepřízni boha Kémoše, moábském zápasu s králem Omrím, či o to, že Moáb byl Izraelem utlačován po dobu čtyřiceti let. To bylo dáno do souvislosti s hněvem Kémoše

⁷⁴GINSBURG, D. CHRISTIAN. *The Moabite stone, A Fac-simile of the original iscription*, London: Reeves and Turner, 1871. str. 9

⁷⁵LEMAIRE, ANDRÉ „The Mesha Stele and the Omri dynasty“ in: Lester L. Grabbe ed.: *Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Continuum international publishing, London, 2007. str. 136-137

⁷⁶GINSBURG, D. CHRISTIAN. *The Moabite stone, A Fac-simile of the original iscription*, London: Reeves and Turner, 1871. str. 9

⁷⁷*Ibid.*, str. 15

směrem k Moábu. Později je zde ale naopak popsáno vítězství nad Omrího nástupcem, jehož jméno zde sice není zmíněno, ale vzhledem k tomu, že Omrího syn, pravděpodobně Achab, je označen také za utlačovatele, musí se nejspíš mluvit o Achazjášovi, či o Jóramovi. Důležitá je zmínka o izraelské pevnosti Jahaz, odkud měl Izrael Moáb napadnout, ale ten měl znovu za pomoci boha Kémoše Jahaz zpět dobýt a Izraelce vyhnat.⁷⁸

Druhá část (21b-31a) se věnuje stavebním pracím, které mohl Měša započít poté, co odťáhla nepřátelská armáda. Pisatel popisuje stavbu města Qarchoh. Uvnitř stavěl paláce, vodní nádrže, brány, věže. Dále se zmiňuje o zřízení cisterny či použití izraelských zajatců.⁷⁹

Poslední třetí část (31b-34) se zabývá dalšími bitvami Moábců proti Edómu, jenž byly konány na rozkaz boha Kémoše.⁸⁰

2.2.3 Měšov kámen a biblické vyprávění

K tomu, jaká souvislost se nachází mezi Měšovou stélou a biblickým výkladem, musíme přistupovat opatrně. Názory na možnou spojitost se u mnoha autorů liší. Jako zastánce teorie o biblickém propojení s událostmi zachycenými Měšovou stélou zde uvádím Christiana Ginsburga. Ne úplně s ním souhlasí André Lemaire, který naopak poukazuje na příliš mnoho nesrovnalostí mezi oběma texty. Ginsburg měl za to, že události popsané na Moábském kameni a 3. kapitola Druhé knihy Královské popisují stejnou událost, tedy útok tří králů Jórama, Jóšafata a edomského krále na Moáb.

Ginsburg ve svém zpracování vychází z toho, že Měša, který se objevil v Druhé knize Královské, je totožný s Měšou, který je zmíněn jako autor moábského kamene. V obou záznamech je totiž zmínka o Měšově konfliktu s Izraelem, jmenovitě s omríovskou dynastií.⁸¹ Na základě toho podle Ginsburga není pravděpodobné, že by za dobu 40 let, kdy vládli Omríovci, pocházeli dva Měšové z Moábu. S tím souhlasí i Lemaire, jenž poukazuje na to, že ve stéle se píše o tom, že syn Omrího utiskoval Moáb za jeho, tedy Měšových dní, což znamená, že za vlády Achaba už byl Měša králem.⁸²

⁷⁸*Ibid.*, str. 16

⁷⁹*Ibid.*, str. 16

⁸⁰*Ibid.*, str. 16

⁸¹*Ibid.*, str. 17

⁸²LEMAIRE, ANDRÉ „The Mesha Stele and the Omri dynasty“ in: Lester L. Grabbe ed.: *Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Continuum international publishing, London, 2007. str. 138

To, že se texty (biblický záznam se stélou) ve výkladu události odlišují, je dle Ginsburga pochopitelné, kvůli tomu, že obě strany vůči sobě projevovaly nepřátelství a každý národ stál navíc na jiných kulturních, historických či náboženských základech. Jako příklad udává rozdíl v otázce vítězství. Zatímco Druhá kniha Královská mluví o tom, že vítězství Izraelcům uniklo jen kvůli jejich rozhořčení na základě zavrženíhodné moábské oběti, Měšova stéla se spokojí s jednoduchým rčením, že král Měša své nepřátele porazil, odolal jejich útoku a zahnal je zpátky.⁸³ Na obou stranách je patrný rozdíl ve výsledku války. Izrael válku nedokončil kvůli ohavnému činu moábského krále, Měša pak dává vítězství do souvislosti s pomocí boha Kémoše.

Dalším důkazem o propojenosti obou zdrojů vyprávěn má být Měšovo prohlášení, že bůh Kémoš ho zachránil před více nepřáteli (ve čtvrtém řádku se píše, že bůh ho osvobodil od všech útoků a dal mu možnost pohlížet na všechny nepřátele), což Ginsburg dává do souvislosti s biblickou zmínkou o tažení Jórama s Judou a s Edómem.⁸⁴

Výklad Christiana Ginsburga, který se věnoval Měšově stéle jako vůbec jeden z prvních a zastával názor, že události zachycené v této památce můžeme spojit s válkou líčenou ve 3. kapitole Druhé knihy Královské, je potřeba propojit s názorem Andrého Lemaira. Ten tvrdí, že spojení mezi biblickou zprávou a dobovou památkou není příliš pravděpodobné a poukazuje na rozdílnost obou textů. Zaprvé biblická zpráva líčí, že po smrti Achaba se Moáb vzbouřil, ve stéle je ale kladen výslovně důraz na to, že Omrí s Achabem Moábce utlačovali, nic takového se ale v souvislosti Jóramem nebo dalšími členy omríovské dynastie nepíše.⁸⁵

Druhým důvodem k pochybnostem o propojenosti obou textů je možné najít v tom, že v biblické verzi událostí je podrobně vylíčen příběh společné vojenské výpravy králů Izraele, Judska a Edómu proti Moábu, který měli napadnout z jihozápadu. O těchto událostech však Měšova stéla mlčí. Jediná zmínka o přímém boji mezi Měšou a králem Izraele se týká Jahazu, který leží na severovýchodní hranici Moábu, zatímco boj popisovaný v bibli se odehrává na

⁸³GINSBURG, D. CHRISTIAN. *The Moabite stone, A Fac-simile of the original iscription*, London: Reeves and Turner, 1871. str. 18

⁸⁴*Ibid.*, str. 18

⁸⁵LEMAIRE, ANDRÉ. „The Mesha Stele and the Omri dynasty“ in: Lester L. Grabbe ed.: *Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Continuum international publishing, London, 2007. str. 141

jihu moábské země.⁸⁶ Na základě těchto poznatků Lemaire dochází ke zjištění, že válka zapsaná ve Druhé knize Královské je zcela odlišná od války kterou popisuje Měšova stéla.

Důvod, proč se Měša o bitvě zaznamenané bibli nezmiňuje, se zdá být zcela jasný. Moáb sice uhájil svoji nezávislost, ale válka zanechala zemi ve špatném stavu. Jelikož Měšova stéla byla sepsána jako památka oslavující činy krále, je pochopitelné, že zmínka o porážce zde své místo nenajde. Dalším důvodem může být i fakt, že datace vzniku stély se (podle Lemaira) uvádí do období okolo roku 810 př. Kr., zatímco bitva zmíněná v bibli se měla udát už okolo roku 850.⁸⁷ Je pravděpodobné, že za tu dlouhou dobu, která od války uběhla se Měša věnuje jiným, jeho památce lépe znějícím faktům, jako je například stavba velkolepých budov.

2.2.4 Novodobá důležitost památky

Měšova stéla nám osvětluje a lépe doplňuje informace, které předtím byly známe jen skrze bibli. Jak jsem se již zmínil, dozvídáme se o částečné nadvládě Izraele nad Moábem stejně tak i o rozhodující válce mezi Měšou na jedné straně a Jóramem a jeho spojenci na straně druhé. I přes biblické rozpory je více než pravděpodobná Měšova výhra nad Izraelem, podobně jako zmínka o opravě válkou poničeného území. V neposlední řadě se Měša ve své památce zmiňuje, že po zabezpečení svého území bude jeho hlavním městem Dibon.⁸⁸

Kromě historického významu má stéla význam i geografický. Skrze jména, která jsou na památce zmíněna, můžeme uvažovat o tehdejší územní celistvosti Moábu, stejně tak i o sféře vlivu omríovské dynastie. Zmínka je o městech Dibon, Medeba, Baal-meon, Kerioth, Kirthaim, či Jahaz.

Teologický význam Měšovy stély tkví především v řádcích 14-18, kdy bůh Kémoš přikazuje Měšovi, aby dobyl Nebo a ten potom píše, že odtamtud přinesl nádoby a věnoval je moábskému bohu Kémošovi. Z ukázky je patrné, že odlišnost nádob a jejich zasvěcení izraelskému Bohu nebylo žádnou překážkou k tomu, aby se daly zasvětit jinému božstvu. Rituál zasvěcení byl tedy podobný oběma zmíněným náboženstvím, zároveň je však možné,

⁸⁶*Ibid.*, str. 141

⁸⁷*Ibid.*, str. 141

⁸⁸GINSBURG, D. CHRISTIAN. *The Moabite stone, A Fac-simile of the original inscription*, London: Reeves and Turner, 1871. str. 22

že „nádobami,“ které přinesl Méša, se myslí předměty určené výhradně pro obětování (např. misky, hudební nástroje, oltáře a jiné).⁸⁹

Důležitá je i přítomnost jména Jahve, u kterého si z úcty netroufali připisovat samohlásky, jelikož jméno Jahve se veřejně nevyslovovalo, jediné při bohoslužbách v místnostech chrámu. To, že je tedy jméno Jahve zmíněno na Měšově stéle svědčí o tom, že již kolem roku 900 př. Kr. bylo vyslovováno Izraelci, tedy bylo součástí staré hebrejštiny, a tím již tehdy vytvářelo židovský symbol božství.⁹⁰

2.3 Aram

První zmínky o Aramu máme již z konce 3. tisíciletí a to v písemnostech babylonského a asyrského původu. Pravděpodobně se jedná o označení určité krajiny v Mezopotámii, jejíž název druhotně přešel na semitské kočovníky.⁹¹ Tyto kočovné národy konaly časté nájezdy na Mezopotámii a později okolo 10. století př. Kr. pronikaly i do Sýrie, kde postupně zakládaly vlastní státy.⁹² Biblický výklad na druhou stranu vznik Aramu dává do souvislosti se Šemovým synem Aramem, který je biblí považován za otce Aramejců.

Až na přelomu 10. století př. Kr. po mnoha bojích s Asyřany se Aramejcům podařilo obsadit dvě území, a to horní tok Tigridu až do blízkosti Středozemního moře (Mezopotámie), ale ovládali zároveň i jižní oblasti u Eufratu sahající až k pramenům Jordánu (Sýrie).⁹³ Od 9. století se sice podařilo Asyřanům porazit mnohé menší státy Aramejců, ale kvůli následovnému stěhování značné části obyvatelstva se výraznou měrou začala šířit aramejšтина, která stále více nahrazovala akkadštinu, jak mezi nižšími vrstvami, tak i na královském dvoře.⁹⁴

V 10. a 11. století př. Kr. nacházíme za pomoci biblického vyprávění první konflikty mezi Izraelem vedeným Davidem a malými aramejskými státy. Od té doby byl Aram s Izraelem (vyjma Šalamounovy vlády) ve stálém konfliktu, a to buď územním nebo kulturním. Snad jediné spojení je možné dohledat z odboje 12 králů proti asyrskému

⁸⁹*Ibid.*, str. 22

⁹⁰*Ibid.*, str. 23

⁹¹BIČ, MILOŠ. *Při řekách babylonských: dějiny a kultura starověkých říší Předního Orientu*, Praha: Vyšehrad, 1990. str. 73

⁹²*Ibid.*, str. 73

⁹³*Ibid.*, str. 74

⁹⁴*Ibid.*, str. 77

panovníkovi Salmanassarovi III., kdy králové Achab s Hadadesarem bojovali na stejné straně (viz Stéla z Kurchu). Pád hlavního aramejského města Damašku je chápán v širší souvislosti s pádem Samaří, kde Asyřané nejprve města donutili platit poplatky a později je i dobyli, obyvatele zajali a odvěkli do exilu.⁹⁵

2.3.1 Stéla z Tel Danu

Byla objevena izraelským archeologem Avrahanem Biranem v letech 1993-94 v severním Izraeli v Tel Danu. Bohužel není úplná a skládá se z více kousků. Nejprve v roce 1993 byl objeven zlomek A, až v roce 1994 byly objeveny zbývající dva zlomky B1 a B2.⁹⁶ Text, který na ní byl nalezen, je psaný dialektem staré aramejštiny. Předpokládá se, že se jedná o záznam událostí aramejského krále Chazaela. Jsou ale i tací, kteří za autora považují buď Chazaelova syna Ben-hadada či dokonce izraelského krále Jehúa, jenž měl jednat právě na rozkaz Aramejce Chazaela.⁹⁷ Král ve stéle popisuje svoje vítězství nad Davidovým domem. Bylo to vůbec poprvé, co bylo jméno krále Davida zmíněno někde jinde než v bibli a to jen asi jedno století po jeho předpokládané smrti.⁹⁸

2.3.2 Památka a její části

Zlomek A byl zasazen ve větším kameni, který byl součástí zdi. Samotný fragment je 32 cm vysoký a 22 cm široký, archeologové navíc odhadují, že v celku měla stéla z Tel-Danu až 1 metr do výšky a možná až 50 cm do šířky.⁹⁹ Na kameni se dochovalo třináct poškozených řádků, z nichž ne všemu lze kvůli horší čitelnosti porozumět. Přesto je zřejmé, že se autor v těchto řádcích soustřeďuje na konflikt s Izraelem a již zmíněným Davidovým domem, čímž je patrně myšlena Juda. Jména králů, proti kterým Aramejec bojuje, lze ale jen odhadovat, vzhledem k tomu, že bible mluví přinejmenším o několika válečných konfliktech mezi Aramem a Izraelem společně se spojencem Judou. Jedná se například o společnou válku Achaba s Jóšafatem nebo později jejich potomků v Rámot Gileadu, kde se zdá, že by judský

⁹⁵*Ibid.*, str. 79

⁹⁶BIRAN, AVRAHAM A JOSPEH NAVEH, *An Arameic Stele Fragment from Tel Dan*, *Israel exploration Journal*, vol. 43, no. 2-3, 1993. str. 81

⁹⁷SCHNIEDEWIND, M. WILLIAM. *The Tel Dan Stela: New light on Arameic and Jehu's revolt*, *Bulletin of the American schools of the American research*, No. 302. 1996. str. 75

⁹⁸FINKELSTEIN, ISRAEL A AMIHAI MAZAR, *The quest of the historic Izrael, Debating Archeology and History of Early Israel*, Atlanta: Society of biblical literature, 2007. str. 14

⁹⁹BIRAN, AVRAHAM A JOSPEH NAVEH, *An Arameic Stele Fragment from Tel Dan*, *Israel exploration Journal*, vol. 43, no. 2-3. 1993. str. 84

Achazjáš mohl být spojencem izraelského Jórama. Na to, abychom ze zlomku A mohli určit cokoliv bližšího, nám chybí další informace. I přes zmínku Davidova domu není například nijak specifikováno, jakou úlohu by Juda v celé válce měla mít, jediné snad můžeme hádat, že její vztah k pisateli je nepřátelský, což ji potencionálně dává do spojení s Izraelem.¹⁰⁰

Mnohem více se dozvídáme ze zlomků B1 a B2, které byly objeveny později. Zlomek B1 je 20cm dlouhý a 1,4 cm tlustý, obsahuje 6 řádků o velikosti 15x11 centimetrů. Byl nalezen jen 13 metrů jihozápadně od zlomku A. Poslední nález, tedy zlomek B2 byl nalezen na plochem kameni (9 metrů od předchozího zlomku), jenž byl součástí chodníku. Je 10 cm vysoký a 9 cm široký, obsahuje 4 řádky o velikosti 9x6 cm. Po nález tohoto zlomku došli archeologové ke zjištění, že B1 a B2 k sobě pasují, čímž vznikl nový zlomek pod názvem B o rozměrech 19,5x12 cm.¹⁰¹

Zatímco o spojitosti zlomku B1 s B2 nebylo pochyb, horší to bylo s jejich případným zařazením ke zlomku A. Biran a Naveh zvažovali tři možnosti, jak můžou zlomky souviset: 1) zlomek B předchází zlomek A, což podle nich není příliš pravděpodobné již kvůli tomu, že zmínka o pisatelově otci (zlomek A) patří nejspíše na začátek a tímto by byla odsunuta; 2) zlomek B patří pod zlomek A; 3) zlomek B patří nalevo od zlomku A.¹⁰² Ačkoliv text zlomků B není kompletní a nenavazuje přímo na text zlomku A, Biran a Naveh se rozhodli pro třetí z uvedených možností, tedy že zlomek B patří nalevo od zlomku A, čímž více méně vzniká souvislý text.¹⁰³

Odlisný pohled na propojení zlomku A s B má William Schniedewind. Poukazuje na to, že první řádky prvního zlomku spadají dolů horizontálně, zatímco další horizontálně nahoru, čímž vznikají jisté těžkosti při propojení úhlů mezi fragmenty A a B.¹⁰⁴

2.3.3 Obsah a rozpory památky s biblickým textem

Pokud se budu držet Biranova a Navehova výkladu, pak hlavní sdělení, které stéla nabízí, je to, že to byl král Chazael, kdo je zodpovědný za smrt krále Jórama z dynastie Omríovců a jeho spojence Achazjáše z domu Davidova. Stejně jako v případě Měšova

¹⁰⁰*Ibid.*, str. 96

¹⁰¹BIRAN, AVRAHAM A JOSEPH NAVEH, *The Tel Dan inscription: A new fragment*, *Israel exploration Journal*, vol. 45, no. 1.1995. str. 9

¹⁰²*Ibid.*, str. 11

¹⁰³*Ibid.*, str. 11

¹⁰⁴SCHNIEDEWIND, M. WILLIAM. *The Tel Dan Stela: New light on Arameic and Jehu's revolt*, *Bulletin of the American schools of the American research*, No. 302, 1996, str. 78

kamene, je i zde zmínka o tom, jak Izrael napadl zemi za doby jeho předchůdce. Dozvídáme se i jméno aramejského boha Hadada, který je dle autora hlavním strůjcem a důvodem jeho vítězství. V neposlední řadě je zmínka o až sedmdesáti králích, které údajně porazil. Tím, že se autor sám prohlásil za strůjce zkázy králů Jórama s Achazjášem, vzniká nemalý rozpor mezi stélou a biblií, jež vidí důvod smrti zmíněných králů v převratu spáchaným Jehúem. Skrze toto zjištění se dá na stélu z Tel Danu pohlížet stejně jako na Měšovu stélu, tedy jako na památku, jež měla za úkol oslavovat činy krále Chazaela,¹⁰⁵ což ale na druhou stranu můžeme říci i o biblii, která chápe Jehúa jako symbol návratu k izraelským tradicím. Jeho jednání je tedy v souvislosti se „špatnými“ Omríovci vyličeeno jako jednání boží a zároveň je podepřeno ideologií. Proto musíme k oběma záznamům přistupovat opatrně a s jistou zdrženlivostí.

Text stély z Tel Danu popisuje jen první léta Chazaelovy vlády, proto je těžké přesněji určit, kdy byla památka sepsána. Památka je neúplná, a proto bližší informace ať už o jejím sepsání nebo o dalších králových skutcích neznáme. Nevíme tedy, jestli se obsah památky dotýká i bojů s králem Šalmansarem III. Na druhou stranu se nezdá příliš pravděpodobné, že by se mladý král chlubil tím, že již dokázal porazit přes sedmdesát králů.¹⁰⁶

Ačkoliv je za autora považován většinou aramejský král Chazael, najdou se i hlasy, které autorství připisují jeho synovi Ben-hadadovi II. či dokonce izraelskému králi Jehúovi.

Z hlediska paleografie a jiných stél, které byly v této době nalezeny (Kilumawowa stéla nebo Zakkurská stéla), se nabízí datum sepsání okolo roku 825 př. Kr.¹⁰⁷

2.4 Foinikie

Název Foinikie pochází již od starých Řeků a dá se považovat za překlad slova Kanaan. Ačkoliv je Foinikie sousedem Izraele na severu, ve Starém zákoně se o této semitské zemi příliš nedočteme, snad jen občasné zmínky za krále Davida či později za dynastie Omríovců. Jejich země nebyla politicky jednotná, ale byla rozdělena na městské státy, ty známější z nich, jako např. Sidón, Tyros či Byblos fungovaly nezávisle na sobě.¹⁰⁸ Foiničané

¹⁰⁵BIRAN, AVRAHAM A JOSEPH NAVEH, *The Tel Dan inscription: A new fragment*, *Israel exploration Journal*, vol. 45 no. 1.1995. str. 11

¹⁰⁶*Ibid.*, str. 18

¹⁰⁷SCHNIEDEWIND, M. WILLIAM. *The Tel Dan Stela: New light on Arameic and Jehu's revolt*, *Bulletin of the American schools of the American research*, No. 302, 1996. str. 78

¹⁰⁸PAYNE, F. DAVID. *Kingdoms of the Lord, A history of the Hebrew Kingdoms from Saul to the Fall of Jerusalem*, Exeter: Paternosterpress, 1981. str. 161

byli zdatnými mořeplavci a obchodníky, často hledali své partnery až na druhé straně Středozemního moře. Snad i kvůli tomu se jim vyhnuly vleklé teritoriální spory se sousedy.¹⁰⁹

Foinická historie sahá daleko do starověku, ale není příliš dobře zdokumentovaná. Na konci druhého tisíciletí před Kristem, byla Foinikie pod útokem mocnějších sousedů, jakým byl například starověký Egypt. Největší rozmach přišel za doby krále Hirma I., který je známý i z bible (pod jménem Chíram), když se mu podařilo nastolit dobré vztahy s Izraelem (jmenovitě s Davidem a Šalamounem), zároveň dokázal ovládnout i foinické městské státy a vládnout jim jako celku.¹¹⁰

V 9. století př. Kr. začala politická a obchodní moc Foiničanů vadnout. Obdobně jako za Hirma se pokusili zlepšit svoji situaci obchodem a spojenectvím s Izraelem. Král Omrí s foinickým králem Etbaalem za pomoci sňatkové politiky (zařídili svatbu svých dětí Achaba s Jezábel, jejíž přítomnost Izrael velmi ovlivnila) obnovili spojenectví. S postupem času se ale moc Foinikie čím dál tím více oslabovala. Podobně jako ostatní národy z této oblasti byla nucena platit tribut stále mocnější Asyrii. Svědčí o tom například záznamy krále Salmanassara, jenž popisuje, že ve Foinikii dokonce sám stanul.¹¹¹

Z hlediska dynastie Omríovců je velmi důležité foinické náboženství, které se hlavně díky Jezábel dostalo do Samaří a kvůli její dceři Atalje dokonce i do Judou ovládaného Jerusalema. Negativní zmínky pocházející z bible se týkají především foinického náboženství, jelikož na hranici mezi oběma zeměmi, kde přebývalo hlavně původní kanaanské obyvatelstvo, byli starozákonní proroci často pronásledováni a perzekuováni.¹¹² Bůh, kterého Foiničané uctívali, se jmenoval Melqart, byl chápán jako patron božstva v Tyru, obdobně jako v Ekronu měli Baal-zebuba.¹¹³

2.4.1 Jezábel

Jak jsem již zmínil v předchozí kapitole, dle biblického výkladu byla Jezábel nemorální, moci chtivou osobou, která se veškerými svými silami snažila prosadit model všemocného panovníka a zároveň se proslavila pronásledováním starozákonních proroků, kteří zůstávali věrni Hospodinu. Lze ji chápat jako dokonalý příklad panovnice propagující

¹⁰⁹*Ibid.*, str. 162

¹¹⁰*Ibid.*, str. 162

¹¹¹*Ibid.*, str. 162

¹¹²*Ibid.*, str. 164

¹¹³*Ibid.*, str. 164

pohanství. Dosti tvrdě je to znázorněno zmínkou o psech trahajících její tělo a chlemtajících její krev. Z biblického vyprávění plyne, že pod vlivem Jezábel, která si nechala od manžela vystavět Baalův chrám v Samaří, se pohanství začalo šířit a ovlivňovat náboženskou jednotu Izraelců.¹¹⁴ Pokud šlo o prostředky k dosažení jejích cílů, nedělala si z nějakých zákonů či tradic vůbec žádnou starost. Právě tyto prvky její a Achabovy vlády se hluboce dotýkaly Izraelců, kteří zastávali staré tradice a řídili se desaterem. Podstatou biblického příběhu je tedy ukázat její špatnost a zároveň na jejím příkladu dokumentovat, že ten, kdo se protiví Hospodinu, potažmo jeho zákonům, neunikne trestu. Zajímavé také je, že ačkoliv je Achab v bibli hodnocen velmi negativně, ještě hůře se na tom nachází právě Jezábel. První a Druhá kniha Královská ji popisují jako Achabova našeptávače, velmi vlivnou osobu, která skrze manžela dosáhne toho, čeho chce.

Zásadní pro charakteristiku Jezábel je její pronásledování starozákonních proroků. Otázkou nicméně zůstává, zdali usilovala o jejich smrt jen čistě z náboženského důvodu nebo si tímto krokem chtěla posílit svůj vliv a moc nad izraelským obyvatelstvem. Je nutné zmínit, že foinická kultura stavěla panovníka na úplně jiný stupeň než ta izraelská. Panovník se tam rovnal takřka bohu, jeho moc byla neomezená, navíc vynikal ve všech ohledech.¹¹⁵ Proto Jezábel vyžadovala veškerou poslušnost a nebrala v potaz žádné zákony či tradice. Ostatně svědčí o tom její slova v souvislosti s Nábotovou vinicí věnována Achabovi: „*Ted' ukážeš svoji královskou moc nad Izraelem!*“¹¹⁶

Střet o Nábotovu vinici se dá vykládat jako střet centrální moci proti lokální vesnici, jež se řídí zákony starších a má pevné vazby na ochranu vesničanů. Královna si uvědomuje, že nejlépe potvrdí svoji moc tím, když z Nábota udělá nepřátele lidu na základě porušení zákona (chyťte si vybere zlořečení Bohu, což bylo trestáno smrtí.) Ačkoliv je tedy její konání podlé, z hlediska tehdejšího zákona na něm není nic nelegálního. Tím, že Nábota navíc zbaví vlastnictví, přechází jeho půda pod vlastnictví krále, tedy Achaba, který potom vinici jednoduše zabere.¹¹⁷ To vše za pomoci získání vlivu rady starších a chytrého podplácení. Přesto ale nemůže být sporu, že Jezábel dosáhla svého cíle skrze přeručování zákonů a korupcí.

¹¹⁴LEMAIRE, ANDRÉ. *Dějiny hebrejského národa*, Praha, ERM, 1991, str. 15

¹¹⁵PAYNE, F. DAVID. *Kingdoms of the Lord, A history of the Hebrew Kingdoms from Saul to the Fall of Jerusalem*, Exeter: Paternosterpress, 1981. str. 166

¹¹⁶1Kr 21,7

¹¹⁷DUTCHER-WALLS, PATRICIA. *Jezabel: portraits of Queen*, Michael Glazier Books, Minesota, 2004. str. 119

Na postavu Jezábel se můžeme dívat ze dvou úhlů. Buď ji budeme považovat za historickou osobnost nebo přihlédneme k tomu, jak ji líčí bible. Historická Jezábel je ta, která jako sidonská princezna využila po svatbě s izraelským králem Achabem svého postavení a pokoušela se výrazněji prosadit kanaanské praktiky a kultury v Izraeli. Její biblické alter ego je naproti tomu vyličen mnohem dramatictější, její činy i slova jsou umně zabarveny, aby působily negativním, nepříjemným dojmem.¹¹⁸

Jezábelina podpora Baala a Ašery a boj proti Hospodinovým prorokům má kromě jiného i nezpochybnitelné politické rysy. Biblický text zmiňuje 400 ašeřiných proroků sedících u Jezábeliny tabule. Ti, kteří seděli u královské tabule, byli často považováni za nejoddanější sloužící, hlavní podporovatele či zastánce politických hodnot vladaře. Na oplátku byli panovníkem financováni a měli větší pravomoc.¹¹⁹ Pokud tento model aplikujeme na ašeřiny proroky, vyplývá nám z něho, že Jezábel je největší podporovatel a zástupce královské moci. Elijášův útok na modloslužebné proroky lze chápat jako útok politicky a účelově zaměřený nejen proti cizímu náboženství, ale hlavně proti královně Jezábel, jejímu vlivu a tomu, co její osoba představovala.

I po smrti svého manžela zůstávala Jezábel nadále vlivnou osobou, o žádné jiné Achabově manželce se v bibli navíc nedočteme (vzhledem k době těžko uvěřit, že by byla jedinou manželkou). O tom, že si udržuje nadále vliv, se dočítáme například ve vyprávění o Achazjášovi, ve kterém se píše, že kráček po stejných cestách jako jeho otec i matka. Dalším takovým příkladem může být výrok proroka Eliši ke králi Jóramovi, jenž krále odmítá pro jeho matku i otce.¹²⁰

Postava Jezábel je tedy bezpochyby nesmírně zajímavou osobou, kdy kromě biblického popisu, jenž ji vnucuje roli zlé královny, využívá svého vlivu a podporuje kulturní praktiky své domovské země Foinikie.

2.5 Souhrn

Na příkladu zde zmíněných národů a k nim patřících památek je možné pozorovat odlišný pohled na Izrael než z předchozí kapitoly vycházející z biblického zdroje. I zde se sice jedná o střetávání náboženství a jiných kultur, tentokrát ale z druhé strany. Spory, které mezi

¹¹⁸International bible encyclopedia, William B. Eerdmans Publishing Company; Revised ed. Edition, 1995. str. 1058

¹¹⁹DUTCHER-WALLS, PATRICIA. *Jezabel: portraits of Queen*, Michael Glazier Books, Minesota, 2004. str. 111

¹²⁰*Ibid.*, str. 129

sebou národy vedly, lze chápat především z hlediska politického vlivu a rozšíření svých hranic. V době starého Izraele šlo o potvrzení moci svého boha. Ve všech památkách nacházíme zmínku o bohu, který má pomoci danému národu k vítězství. V Asýrii to byl Ašur, v Moábu Kémoš a v Aramu Hadad. Rozdíl lze spatřit především v tom, že tito bozi nebyli jediní, které národ uctíval. Měli svoje určení, v tomto případě jde o bohy války. Máme možnost porovnat kulturu jednotlivých zemí s Izraelem a poznat, že stojí na odlišných sociálních, náboženských a kulturních základech.

Ačkoliv je zmínka omríovské dynastie v dobových záznamech chápána především jako zmínka o nepříteli, památky poslouží také jako další dobrý informační zdroj. Získáváme představu o tom, jak vypadala izraelská společnost. Kromě zmínek o armádě, či o izraelských zajatcích, kteří byli využíváni jako stavitelé, zaujme i zmínka o izraelském Bohu Jahve.

Na příkladu Foinikie a Jezábel se pak opakuje znovu to, co jsem nastínil v první kapitole. Jedná se o to, že skrze svatbu Jezábel a Achaba mohla foinická královna ovlivňovat Izrael z pozice panovnice, aniž by Foinikie se svým sousedem musela vést válku. Z jejího vládnutí je patrné, že chtěla zavést podobný systém, který fungoval v její domovské zemi Foinikii. Snažila se moc převést výhradně na panovníka, jakožto zástupce boha na zemi. S jejím kultem navíc přicházeli jiní služebníci, kteří nebyli vázáni izraelskými tradicemi, takže se mohlo nadále rozvíjet to, co bylo biblí tolik kritizováno, centralizace moci pod jednoho panovníka, násilný pokus o změnu náboženství, zavlékání jiných kulturních a sociálních vlivů.

3 Omríovci v rámci archeologického výzkumu a novodobého bádání

V této části bakalářské práce se věnuji archeologickým památkám souvisejícím s dynastií Omríovců. Skrze místa, kde archeologové provozovali své výzkumy, poukážu na důležitost a funkce jednotlivých měst spadajících do omríovské dynastie a na několika důmyslných stavbách si povšimneme zručnosti a píce, která k jejich postavení byla potřeba. Dále se věnuji novodobým historickým poznatkům o dynastií Omríovců. Rozeberu rozdílné pohledy jednotlivých biblických historiků. Nastíním, v čem přesně se liší biblický pohled od toho historického a co jeden druhému navzájem vyčítají. Vysvětlím, proč je děj týkající se severního Izraele v knihách Královských popsán určitým způsobem a uvedu důvod, jaký k tomu bibličtí autoři mají. Nakonec shrnu Izrael v době Omríovců skrze jeho kulturní a územní úspěchy.

3.1 Archeologické nálezy

Období vlády omríovské dynastie spadá časově do mladší doby železné (1000-550). Archeologové a badatelé ji nazývají jako II. dobu železnou. Dynastie Omríovců spadá ještě pod užší rozřazení do doby železné IIb, čímž je myšleno období od rozpadu spojeného království až po pád severního Izraele. Platí tedy pro období mezi lety 923-722.¹²¹ V tomto období poprvé koresponduje častěji archeologické bádání v nějaké spojitosti s biblí. Při bádání se dá vycházet především ze tří zdrojů. O biblickém výkladu a dobových památkách jsem se již zmiňoval, nyní jsou na řadě informace získané archeology.

Období 9. století př. Kr. je význačné stavbou nových měst a paláců, z nichž některé pozůstatky se dochovaly až do současnosti a díky archeologům se na dobu severního Izraele otevírá nový pohled. Kromě toho, že archeologické nálezy ukazují, jak asi jednotlivé stavby tehdy vypadaly, mají i význam geografický (skrze ně můžeme například poznat, kam až říše sahala), historický (dozvídáme se, zdali jsou informace, které obsahují dobové památky či jiné literární zdroje věrohodné) či kulturní (můžeme pozorovat, jakými prvky byly jejich stavby ovlivněny a za jakým účelem byly stavěny). Asi největší hodnotu pro úspěšné pochopení doby archeology mají města. Bývají nejčastěji objevená a zároveň se z jejich pozůstatků dozvídáme nejvíce.

¹²¹LAUGHLIN, H. C. JOHN. *Archeology and the bible*, London: Routledge, 2000. str. 121

V bibli je za hlavní město omríovské dynastie označeno Samaří se zmínkou, že ho dal vystavět král Omrí. V knihách Královských je jeho důležitost jednoznačně nastíněna, ať už Baalovým chrámem, domem ze slonoviny nebo úspěšnými obrannými válkami. O ostatních městech se toho zdaleka tolik nedozvídáme. Za další důležité omríovské rezidence jsou kromě Samaří ještě považovány například Jezreel či Megido.¹²² Badatelé se ale nemohou shodnout, jaké role jednotlivým městům patřily. Například Alt měl za to, že Izrael měl hlavní města dvě, jedno pro kanaanskou skupinu obyvatel a jedno pro izraelskou. Morgerstern zase věřil, že Samaří mělo funkci výhradně letního sídla, zatímco Jezreel byl obývaný v zimě. Jadin naznačoval, že Samaří bylo sice hlavním městem, ale Baalův chrám (jinde se Samařím spjatý) byl postaven na hoře Karmel nedaleko Jezreelu. Oliver pak věřil, že Jezreel zastával jen funkci vstupního města.¹²³

3.1.1 Samaří

Výzkumy odhalující pozůstatky města Samaří se uskutečnily v letech 1908 až 1910 Georgem Reisnerem v rámci Harvardské univerzity a poté mezi lety 1931-1935 pod vedením Johna Crowfoota. Ti i přes nedostatek bližších informací dospěli k závěru, že rozloha města se pohybovala mezi 23 až 28 akry.¹²⁴ Dalším bezesporu důležitým zjištěním bylo, že jednotlivé části města jde od sebe poměrně dobře rozeznat a zároveň určit jejich původní funkci. Z hradního nádvoří byli badatelé schopni přesně určit, kde se například nacházejí pozůstatky paláce, či kde stál dům ze slonovinové kosti. Dále také zjistili, že ne všechny části města byly postaveny ve stejné době. Došli k názoru, že hlavní budova, tedy palác, byl postaven dříve, stejně jako i vnitřní hradba, zatímco kasematové hradby a další budovy (jako ta, kde byla objevena Samařská ostraka) spadají do doby pozdější (k rozlišení těchto period užívají badatelé názvy podle známé archeoložky Kathleen Keynonové - Keynon perioda I a II).¹²⁵ David Ussishkin ale věří, že něco takového jako rozdělení období stavby města je jen moderním výmyslem hledajícím přílišné rozdíly mezi stavbou venkovních zdí a centra města

¹²²USSISHKIN, DAVID. „Samaria, Jezreel and Megido: Royal centre of Omri and Ahab“, in: Lester L. Grabbe ed.: *Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Continuum international publishing, London, 2007. str. 293

¹²³*Ibid.*, str. 293

¹²⁴*Ibid.*, str. 294

¹²⁵*Ibid.*, str. 295

a zastává názor, že většina částí města byla stavěna postupně najednou a to okolo let 882 až 852, tedy za vlády dvou hlavních panovníků omríovské dynastie Omrího a Achaba.¹²⁶

Stavba Samaří byla na svoji dobu neobyčejně odvážným počinem. Finkelstein poukazuje na to, že práce na stavbě města byla velmi složitá a stavitelé museli přemístit značnou část zeminy jen kvůli tomu, aby jejich stavba mohla reálně fungovat.¹²⁷ Ačkoliv archeologové vykopali palác v Samaří jen částečně, odkrylo se dost na to, aby se dalo s jistotou konstatovat, že samotný palác zabíral rozlohu okolo čtvrt hektaru (poměrně dost z celkového počtu dvou hektarů, na kterých se centrum města rozkládalo). Jeho stěny byly z jemně tesaných, na sobě těsně přiléhajících kvádrů.¹²⁸ I samotná výzdoba paláce byla unikátní a svoji bohatou sbírkou a různorodostí na tehdejší Izrael ojedinělá. V sutí se v pozdějších staletích našly kamenné hlavice sloupů, jež jsou kvůli své podobnosti s pozdějším řeckým eolským stylem nazvány jako protoeolské. Samotný vnitřní interiér po sobě nezanechal mnoho, přesto byla nalezena řada slonovinových plaket (možné vysvětlení narážky z Druhé knihy Královské o Achabově domu ze slonoviny), které obsahují foinické a egyptské motivy.¹²⁹

3.1.2 Megido

Obdobně velkolepou stavbou jako Samaří bylo i město Megido. Archeologové Clarence Fisher a John Crowfoot, kteří se jako mnozí další archeologickým nálezům na místě Megida věnovali, se shodli, že to, jakým způsobem bylo postaveno Megido, se nápadně podobá architektonickým prvkům, které byly použity při stavbě města Samaří. Z toho tedy odvozují, že obě dvě města byla vystavena Omríovci.¹³⁰

Megido bylo postaveno v západní části Jezreelského údolí. Právě tam se konalo hned několik výzkumných prací. První pod vedením Gottlieba Schumachera proběhla v letech 1903 až 1905; druhá Chicagským orientálním institutem v letech 1927 až 1939; třetí bádání se váže k roku 1970 a ke jménu Yigael Jadin; a konečně poslední poměrně nedávné bádání z roku

¹²⁶*Ibid.*, str. 297-298

¹²⁷FINKELSTEIN, ISRAEL A NEIL ASHER SILBERMAN. *Objevování bible: Svatá Pisma Izraele ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 165

¹²⁸*Ibid.*, str. 166

¹²⁹*Ibid.*, str. 166

¹³⁰*Ibid.*, str. 167

1992 se k Megidu váže skrze jméno Israela Finkelsteina.¹³¹ Kvůli těmto častým badatelským expedicím se k městu (obzvláště k 9. a 10. století) váže značné množství názorů a mnoho z nich je interpretováno odlišným způsobem. Ussishkin nazývá město, které se mělo nacházet v době Omriovců jako vrstvu VA-IVB, čímž je míněno město, tak jak existovalo a vypadalo v období 10. a 9. století.¹³²

Ussishkinův pohled na stavby, rozložení a uskupení města je následující: město nebylo chráněno typickými hradbami, místo nich byly na kraji kolem dokola na sebe nalepené budovy společně s čtyřkomorovými vstupními branami. V severní části prostranství se nacházely civilní budovy společně se třemi palácovými budovami. Hlavní palác se nacházel v jižní části prostranství. Další budovy patřící vyšší vrstvě obyvatelstva se nacházely na východní straně, kde kromě nich byly nalezeny pozůstatky svatyně.¹³³

Jak jsem již zmínil, kvůli četnosti názorů na starověké Megido se jen těžko dělají konkrétní závěry o tom, v jakém stavu a za jakým účelem město fungovalo. Je navíc téměř jisté, že jednotlivé budovy nebyly postaveny najednou. Například tři palácové objekty, které se ve městě nacházejí, mohly být a pravděpodobně také byly postaveny jindy. I přes jisté nesrovnalosti v dataci, můžeme vycházet z toho, že Omriovci Megido obývali a prováděli v něm stavitelské práce, jelikož architektonické pozůstatky nalezené ve městě mají v sobě jistou podobnost s ostatními městy, kterým se omriovská přítomnost přičítá.¹³⁴

3.1.3 Jezreel

Mezi lety 1990 až 1996 probíhalo další archeologické pátrání a to v Jezreelu britskými a izraelskými archeology vedenými Davidem Ussishkinem a Johnem Woodheadem. Ti byli při svém pátrání schopni posunout pohled na architekturu za doby Omriovců zase o něco dále. Zjistili, že město bylo obehnané kasematovými zdmi a v rozích se nacházely věže. Ze tří stran, kromě té severní, byly navíc hradby obehnány hradním příkopem 6-12 metrů širokým a asi 6,5 metrů hlubokým. Brána se nacházela na severní straně. Vnitřní prostranství se rozprostíralo přibližně na 11 akrech.¹³⁵ O tom, co přesně se uvnitř prostranství nacházelo, se

¹³¹USSISHKIN, DAVID. „Samaria, Jezreel and Megido: Royal centre of Omri and Ahab,“ in: Lester L. Grabbe ed.: *Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Continuum international publishing, London 2007. str. 302

¹³²*Ibid.*, str. 304

¹³³*Ibid.*, str. 303

¹³⁴*Ibid.*, str. 304

¹³⁵*Ibid.*, str. 300

ale vzhledem ke stavu zachování nadále vedou spory. Jisté je, že u brány se nacházely dvě veliké budovy. Žádné stavby, které by mohly patřit k palácovému komplexu, zatím nebyly objeveny, nálezy se týkají především obytných domků.¹³⁶

K čemu přesně město Jezreel sloužilo, se názory různí. Jelikož bylo postaveno na hoře nad stejnojmenným údolím, diskutuje se o tom, že jeho hlavní funkce mohla být strážit toto údolí před nepřáteli. Díky silným hradbám s hradním příkopem Ussishkin věří, že město Jezreel sloužilo jako vojenská základna pojímající například vozataje, kavalerii a pěší vojáky omríovských králů.¹³⁷

Po dlouhou dobu se věřilo, že vznik Jezreelu se datoval do období krále Šalamouna, jako jedno z jeho okrajových měst. Archeologové David Ussishkin a John Woodhead po svém výzkumu zjistili, že Jezreel nesl podobné prvky architektury jako Samaří a navíc byl obýván jen po krátkou dobu v 9. století.¹³⁸ Zdá se, že jeho existence je spjata výhradně s omríovskou dynastií a město zaniklo krátce poté, co bylo postaveno.

3.1.4 Další města a jiné archeologické nálezy

Další důležité město z hlediska omríovské dynastie vidí Finkelstein v Chasóru. Podobnost s ostatními omríovskými městy lze najít v archeologickém výzkumu Jadina, který ve středu města odkryl sloupovou stavbu ne nepodobnou stájím v Megidu. Oproti nim se však v této místnosti nenacházely žádné žlaby, místo bylo proto považováno za královský sklad.¹³⁹ Mezi další města, které Finkelstein v souvislosti s Omríovci skloňuje, je Dan. Toto naleziště je zároveň zajímavé i ve vazbě na stélu z Tel Danu, protože domnělý autor Chazael se zmiňuje o tom, že právě město Dan bylo Aramejcům Izraelci sebráno. Výzkum, který zde vedl Abraham Biran, navíc potvrdil, že na místě se nacházela veliká brána společně s pevným opevněním a na vyvýšené plošině pak svatyně.¹⁴⁰ Tyto nálezy byly zařazeny svým vznikem do období Omríovců.

Město Dan je kromě jiného spjata také s nálezem důkazů o rozsáhlé kultické činnosti. Nálezy sice svědčí o tom, že oblast okolo města Dan byla různými kulty prosáklá již předtím,

¹³⁶*Ibid.*, str. 300

¹³⁷*Ibid.*, str. 301

¹³⁸FINKELSTEIN, ISRAEL A NEIL ASHER SILBERMAN. *Objevování bible: Svatá Pisma Izraele ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 171

¹³⁹*Ibid.*, str. 167

¹⁴⁰*Ibid.*, str. 168

než se zde usídlili Izraelci, ale nálezy z II. doby železné (IIb) potvrzují, že i v této době se stavěly velkolepé kultické stavby, či *banah*, tedy místa, odkud měli starověcí obyvatelé uctívat své idoly.¹⁴¹ Zároveň se našly pozůstatky oltářů, mnoho hrnčířských výrobků s nábožensky laděnými reliéfy a jiné nálezy naznačující, že obyvatelé nadále propadali modloslužebnictví.

V souvislosti s městy Megidem a Chasórem Finkelstein zmiňuje další smělý stavební počín. Jednalo se o dlouhé do skály tesané chodby, které bezpečně umožnily obyvatelům přístup k podzemní vodě i v době obléhání.¹⁴² To bylo v této době naprosto unikátní, protože většina měst (pokud neměly přístup k pramenu), byly odkázány na zásoby vody, případně na období dešťů. Důkazem, že tyto důmyslné stavby měly patřit do omríovského období, má pak být záznam v Méšově stéle, kdy se moábský panovník zmiňuje o tom, že mu izraelští zajatci pomáhají v jeho hlavním městě s hloubením nádrže.¹⁴³

Poslední město, kterému dává v souvislosti s Omríovci Finkelstein ve svém výčtu prostor, je Gezer. Na rozdíl od měst, o kterých jsem se dosud zmiňoval, spojitost s Omríovci je u tohoto města obtížněji dokazatelná. Přesto i zde byly nalezeny prvky nápadně se podobající ostatním omríovským městům. Našla se například šesti komorová brána, která měla dveřní sloupky z jemných tesaných kvádrů a zároveň byla propojena s hradbou pomocí kasemat. Kromě toho se našly pozůstatky, které naznačují, že na severozápadní straně prostranství stála veliká budova, možná palác, který byl postaven z tesaných kamenných kvádrů. Zároveň je také možné, že byl ozdoben protoeolskými hlavicemi, jež se v Gezeru našly počátkem 20. století.¹⁴⁴

Právě díky těmto archeologickým nálezům se badatelé čím dál tím více klaní k názoru, že ne Šalamounovo království, ale Izrael v době omríovské dynastie byl prvním rozvinutějším královstvím Judy či severního Izraele.¹⁴⁵

¹⁴¹LAUGHLIN, H. C. JOHN. *Archeology and the bible*, London: Routledge, 2000. str. 136

¹⁴²FINKELSTEIN, ISRAEL A NEIL ASHER SILBERMAN. *Objevování bible: Svatá Pisma Izraele ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 169

¹⁴³*Ibid.*, str. 170

¹⁴⁴*Ibid.*, str. 173

¹⁴⁵*Ibid.*, str. 171

3.2 Novodobé bádání

Novodobé bádání musí vždy stát na pevných základech. Pokud chceme brát v potaz například to, co napsal autor knih Královských, musíme si nejprve zodpovědět následující otázky: za jakým účelem text vznikl, co bylo autorovým záměrem, z jakých pramenů čerpal a zdali se jím napsané dá doložit jinými dokumenty.¹⁴⁶ Chce-li zároveň badatel najít v biblických příbězích nějaký věcný základ, musí vzít také v úvahu, že mezi danou událostí a jejím zaznamenáním uplynula doba, v jejímž rozmezí se událost neustále proměňovala, dokud se nestala zprávou, jejíž význam se zrovna ztotožňoval se stávající politicko-náboženskou situací země.¹⁴⁷

Právě z těchto principů vycházejí novodobí badatelé, kteří sice berou v potaz to, co o dané době, v našem případě o omríovské dynastii, vyprávějí knihy Královské, zároveň ale musí ve svých vědecko-historických pracích vycházet i z jiných zdrojů. V případě starého Izraele jim k tomu nejlépe poslouží jiné dobové záznamy a pochopitelně také archeologické výzkumy. Je proto potřeba k těmto zdrojům zaujímat kritický přístup neovlivněný tehdejšími ideologiemi, protože jedině tak lze totiž odhadnout, jakou hodnotu dané dílo má.¹⁴⁸

Ačkoliv se mnohé badatelské názory na omríovskou dynastii nadále v určitých bodech odlišují, lze konstatovat, že se jedná o dobu pro historiky z hlediska bádání velmi plodnou. Je doložené, že se v této době zakládalo mnoho nových měst a archeologům se povedlo jednotlivá města s Omríovci úspěšně spojit, a to buď tak, že je mohli označit přímo za zakladatele nebo že města spadala do sféry jejich vlivu. Jak jsem již zmínil, kromě Samaří se jedná například o Megido, Dan, Jezreel, Gezer či Chasór. Z Měšovy stély, ale i z archeologického výzkumu pak i víme, že k těmto městům můžeme přiřadit například i pohraniční základnu Jahaz nacházející se v rozvalině Chirbet el-Mudayna.¹⁴⁹

3.2.1 Pohled Israela Finkelsteina na dynastii Omríovců

Jak jsem již napsal v předchozí části své práce, biblický pohled na dynastii Omríovců je negativní. Co přesně tedy bible Omríovcům vyčítá? Jsou popsáni jako ti, kteří do země zatáhli cizí bohy, pronásledovali a zabíjeli Hospodinovy věrné, utlačovali a perzekuovali své

¹⁴⁶ALBRIGHT, F. W., J. STEINMANN, A K. SCHUBERT, *Cesty k pramenům*, Praha: Vyšehrad, 1971. str. 126

¹⁴⁷*Ibid.*, str. 211

¹⁴⁸*Ibid.*, str. 126

¹⁴⁹FINKELSTEIN, ISRAEL A NEIL ASHER SILBERMAN. *Objevování bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 174

obyvatelstvo a porušovali zvyky a tradice starého Izraele. Za hlavní strůjce takového *úpadku* se bible nebojí označit přímé viníky, a to izraelského krále Achaba s foinickou královnou Jezábel, které například viní i z toho, že skrze svatbu zavedli mnohobožství i do sousedního judského království.¹⁵⁰ Je tedy patrné, že za časů Omríovců bible vykládá severní Izrael jako symbol modloslužebnictví a hrabivosti. Nutno podotknout, že knihy Královské byly psány především z pohledu jižní Judy, a to dávno po pádu omríovské dynastie. Autor či autoři tak již věděli, že tato doba nakonec skončila Jehúovým převratem a mohli tedy úspěšnou vládu spojit s přílišnou hrabivostí, modloslužebnictvím či sociálním bezprávím, stejně tak jako zánik dynastie mohli nazvat božím trestem.

Odlišný pohled má na dynastii Omríovců Israel Finkelstein. Ten nechává aspekty, na které se soustředí bible, tj. především dodržování přísných izraelských zákonů, stranou a soustředí se více na ekonomické, diplomatické či historickými výzkumy ověřené prvky omríovské vlády. Konec konců Finkelstein nepopírá, že Omrí nebo Achab nebyli zrovna ideálem izraelské zbožnosti, zároveň ale dodává, že v době jejich vládnutí se to samé dalo říct takřka o každém panovníkovi.¹⁵¹ V souvislosti se svým tvrzením zmiňuje například svatbu Achaba s Jezábel, která je v knihách Královských chápána jako jeden z hlavních důvodů špatného počínání Izraele. Podle něj byla naopak ukázkou výborné diplomacie, o čemž svědčí fakt, že za vlády Omríovců získal Izrael pevný státní útvar a poprvé se výrazněji zapsal do historie okolních států.¹⁵²

To, že právě v této době se o Izraeli dozvídáme i z jiných zdrojů (viz předchozí kapitola Stručný pohled na okolní státy Izraele a nebiblické dobové památky) než jen z biblického vyprávění, nemůže být náhodou. Důvod k zaznamenávání mohl Izrael, Moáb nebo Aram dostat od tehdy nesmírně mocné Asýrie, která měla na tehdejší dobu velmi propracovaný úřednický aparát a silnou tradici zaznamenávání panovníkových činů.¹⁵³

O izraelské expanzi v této době se můžeme dočíst již ve zmíněných památkách, například ve stéle z Kurchu je Achab označen, za význačného člena protiasyrské koalice, který měl silné vojsko (2000 vozů, 10 00 pěšáků). Měšova stéla zase mluví o tom, jak za doby Omrího byl Moáb po dlouhou dobu Izraelem okupován. I další zmínku o rozvoji Izraele můžeme spojit se stélou z Kurchu, přesněji v pasáži o bitvě u Karkaru je zmíněno, že se

¹⁵⁰*Ibid.*, str. 156

¹⁵¹*Ibid.*, str. 156

¹⁵²*Ibid.*, str. 156

¹⁵³*Ibid.*, str. 161

významná část armády na obou stranách skládala z vozatajstva. Tyto vozy potřebovaly nutně silné koně, podle jistých indicií se mělo jednat o koně dovezené z Egypta. Na počátku 9. století byl Izrael hlavním dodavatelem egyptských koní na sever, což je doloženo nálezem velkého chovného zařízení koní poblíž Megida a dále naznačeno v starých textech či v samotné bibli.¹⁵⁴ Konečně ve stéle z Tel Danu se můžeme dočíst o tom, jak izraelský král vtrhl do Aramu za doby pisatelova otce. Trochu paradoxně se tedy o územním rozmachu Izraele dozvídáme především od jejich nepřátel, zatímco biblická zpráva spíše pojednává o obranných válečných střetech s Aramem, kdy Izraelci museli bránit své hlavní město Samaří. Z informací, které získáváme z dobových pramenů, je tedy patrné, že Omrí či Achab byli mocnými panovníky, kteří rozšiřovali své území, byli aktivní v mezinárodní politice a vůbec byli předními vládci ve své oblasti.¹⁵⁵

Ostatně názor na omríovskou mocenskou, ale i kulturní expanzi může podpořit i příklad jejich hlavního města Samaří. Postavení města (hora Šomer) sice zaručovalo určité výhody při obraně, zároveň ale neposkytovalo příliš dobré stavitelské podmínky pro vybudování většího palácového komplexu. *„Stavitelé tento problém vyřešili následujícím způsobem: rozsáhlým přemísťováním zeminy vytvořili na vrcholku hory obrovskou umělou plošinu. Kolem kopce postavili obrovskou hradbu, v níž byly navzájem propojené komůrky neboli kasematy. Vrcholek a horní část kopce se tak ohradily ohromnou hradbou ve tvaru obdélníka. Když se tato zajišťovací hradba dokončila, vyplnily pracovní čtyři její vnitřek tisíci tunami hlíny, kterou dovezly z okolí. V době železné šlo o odvážnou novinku.“*¹⁵⁶ Při této na dobu nebývalé stavbě byly použité kasematy, tedy jakési chodby sloužící především ke snížení tlaku při opevnění. I kvůli tomu nakonec vzniklo prostranství o velikosti dvou hektarů (viz archeologické nálezy).

Už jen tato stavba svědčí o tom, že Omríovci byli nejen mocensky, ale i kulturně vysoko. Jejich bohatství dokládají i zmínky z Druhé knihy Královské o domě ze slonoviny, který nechal Achab vybudovat. Kromě jiného se v této době rozvíjela i ekonomika. Svatba mezi Jezábel a Achabem byla výhodná pro obě strany. Ačkoliv její vznik se datuje do pozdější doby, dalším příkladem může být i Samařská ostraka, která se například rozepisuje i

¹⁵⁴FINKELSTEIN, ISRAEL. *The forgotten Kingdom , The Archeology and history of northern Israel*, Atlanta: Society of Biblical Literature, 2013. str. 113

¹⁵⁵FINKELSTEIN, ISRAEL A NEIL ASHER SILBERMAN, *Objevování bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 164

¹⁵⁶*Ibid.*, str. 165

o výrobě vína či olivového oleje. Těžko si lze představit, že například široká produkce olivového oleje či vína nevznikala a nebyla vyvážena již za doby Omríovců.¹⁵⁷ Zajímavá je jistě i otázka, proč v době samostatných království byl rozdíl mezi severním Izraelem a Judou tak výrazný. Všeobecně se má za to, že severní Izrael Judu zprvu zastiňoval především proto, že jeho země měla lepší strategickou polohu. Oproti svému jižnímu sousedovi měla více obyvatel, půda byla bohatší a úrodnější. Přesto to Omríovci neměli jednoduché. V době jejich nástupu byla země obývána rozmanitou škálou obyvatelstva. Na severu okolo Samaří se nacházelo obyvatelstvo, které se nábožensky a kulturně hlásilo k Izraeli, jiné vesnice na severu se pak naopak kulturně hlásily k Aramu, Foinikii nebo Asýrii, na jihu pak v jezreelském a jordánském údolí převážně žili obyvatelé, kteří se hlásili k původnímu kanaanskému obyvatelstvu.¹⁵⁸ Pokud tedy panovník chtěl úspěšně vládnout ve své zemi, musel pochopitelně pod svoji vládu tuto různorodou skupinu obyvatel začlenit. Z tohoto hlediska se již zdá celkem logické, že Omrí naváže vztahy s Foinikií, stejně tak i to, že Achab je benevolentní k jednotlivým náboženským kultům, které byly v Izraeli praktikovány.

I přes nutnost politického sjednocení byla různorodost obyvatel pro Omríovce velmi výhodná. Dopad to mělo především na stavitelství, zemědělství nebo i na válečné výpravy.¹⁵⁹ Těžko lze odhadovat, kolik obyvatel v 9. století Izrael měl. Z výzkumů ale víme, že v 8. století měl Izrael okolo 350 000 tisíc, což ho řadilo mezi vůbec nejvíce obydlené země v celém širokém okolí.¹⁶⁰ V této době bylo také nutné určit a jasněji vymezit hranice s největšími rivaly, tj. Moábem, Foinikií a hlavně Aram-Damaškem. Proto zde byly vystavěny veliké stavby ne zas tak nepodobné palácovému komplexu v Samaří, jež sloužily k lepšímu propojení obchodních cest, zmíněnému zabezpečení hranic, či jako pouhá propaganda Izraele za hranicemi.¹⁶¹

Nebývalý rozmach Izraele za vlády Omríovců dává Finkelstein také do souvislosti s vývojem ve vzdálenějších oblastech. Tím má na mysli především oblast Středozemního

¹⁵⁷FINKELSTEIN, ISRAEL. *The forgotten Kingdom , The Archeology and history of northern Israel*, Atlanta: Society of Biblical Literature, 2013, str. 112

¹⁵⁸FINKELSTEIN, ISRAEL A NEIL ASHER SILBERMAN, *Objevování bible* Praha: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie. Vyšehrad, 1996. str. 175

¹⁵⁹*Ibid.*, str. 176

¹⁶⁰*Ibid.*, str. 176

¹⁶¹*Ibid.*, str. 176

moře, kde foinická, ale hlavně řecká města v Malé Asii obchodně expandovala do všech stran, což mělo blahodárný účinek na izraelskou kulturu.¹⁶²

3.2.2 Další rozdílné pohledy

Ne všichni historici mají na omríovskou dynastii stejný názor nebo na ně nahlíží pomocí stejného postupu. Někteří badatelé více spoléhají na biblický výklad a snaží se jen utřídit informace, které si nějakým způsobem rozporují, jiní se zase spíše snaží určit a pochopit, proč je bible líčí negativním způsobem. Další skupina autorů se zase snaží uvést omríovské panovníky do kontextu doby. Někteří badatelé pak například největší věrohodnost přisuzují dobovým památkám či archeologickému výzkumu.

3.2.3 Omríovci v kontextu knih královských

Obdobný pohled na Omríovce jako Finkelstein, zastával J. Steinmann. Ten sice svůj názor na ně uvádí z pohledu celého severního izraelského království, přesto podle něj můžeme vládu Omríovců (stejně jako například vládu Jarobeama II.) chápat jako velmi plodnou a úspěšnou.¹⁶³ Jeho pohled je sice pro moji práci spíše okrajový, ale protože se zároveň snaží pochopit a za pomoci textové kritiky také vysvětlit, proč bible Omríovce líčí tak kriticky. Důležité je všimnout si rozporu mezi tím, co dané vyprávění sleduje a tím, jak skutečně historie proběhla. Pokud tedy vezmeme v potaz biblí tolik omílaný příklad, že Bůh odplácí dobré i zlé a dáme je do souvislosti s dynastií Omríovců, vychází nám, že právě oni došli ke svým úspěchům nezaslouženě a jelikož je to něco, čemu věří, nebylo by z jeho pohledu správné, kdyby jednal proti svému přesvědčení.¹⁶⁴

Steinmann také mluví o tom, že hlavním problémem biblického mlčení o panovnících typu Omrího či Achaba je, že jejich vláda byla proti tradičnímu zákonu. Úspěchy, které tito panovníci měli (dle bible pochopitelně od Hospodina), si nezasloužili, a proto je podle výkladu autorů mnohem prospěšnější zmínit to, co zapadá do jejich schématu.¹⁶⁵

3.2.4 Paynův nábožensko-politický pohled

David Payne zase více vyzdvihuje jejich válečnou politiku i výhody týkající se multikulturní společnosti. Zároveň se mnohem důkladněji zaměřuje na Omrího, v jehož

¹⁶²*Ibid.*, str. 176

¹⁶³ALBRIGHT, F. W., J. STEINMANN, A K. SCHUBERT, *Cesty k pramenům*, Praha: Vyšehrad, 1971. str. 188

¹⁶⁴*Ibid.*, str. 188

¹⁶⁵*Ibid.*, str. 188

jednání právě vidí důležité základy pro pozdější rozmach. To, že o jeho synovi Achabovi víme více než o něm, dává především do souvislosti s působením proroka Elijáše, který má pro Starý zákon nesmírnou důležitost a Achab zde poslouží hlavně jako příklad špatnosti.¹⁶⁶ Oba dva jsou tedy pro knihy Královské vděčné téma. Je to ale Omrí, kdo využije nestálé situace v Izraeli a kdo zvítězí v občanské válce. Stejně tak je to on, kdo obratně naváže vztahy s Foinikií a potvrdí je diplomatickou svatbou. Obnoví vztahy s Judou, které byly pošramoceny za vlády Rechabeama. Z Měšovy stély se navíc dozvídáme, že Omrí úspěšně okupoval Moáb, jenž odpadl již asi po Šalamounově smrti. Z těchto poznatků je tedy zřejmé, že to byl hlavně on, kdo zajistil zemi stabilitu, relativní bezpečnost a jisté ekonomické výhody vyplývající z jeho ať už diplomaticky nebo vojensky získaných území.¹⁶⁷

Ačkoliv o Achabovi máme z biblického vyprávění mnohem více poznatků než o jeho předchůdci, Payne poukazuje na to, že každá část jeho vyprávění je do určité míry spjatá se starozákonními proroky.¹⁶⁸ Jisté je, že pokračoval v politice, kterou nastolil jeho otec, tj. pokračoval v dobrých vztazích s Foinikií, pomocí svatby dcery Atalji propojil svůj rod s Judou a soustřeďoval se na boj s Aramem, respektive Moábem.

Co se vlády Achaba týče, poukazuje Payne na jeho časté bitvy (biblické záznamy v Samaří, v Rámot Gileadu; nebiblické záznamy bitva u Karkaru) a především na jeho časté rozpory s proroky. Jak jsem již zmínil, ti jsou vyobrazeni především jako moudří rádcové, zastánci určité náboženské hodnoty a ochránci utiskovaných Hospodinových věřících. To, že Achab na jejich rady nedbá či je ignoruje, naznačuje buď jeho benevolenci ke kultům, které ve veliké míře zaváděla Jezábel nebo spíše k jeho touze po silné expanzivní vládě. Toto lze podle Payna podpořit tím, že ačkoliv Achab uznal za svého boha i Baala a v této věci nechával Jezábel volnou ruku, nadále zachovával tradice patřící k Izraeli. V jeho okolí stále zůstávali Hospodinovi proroci (ať již falešní, kteří říkali, co chtěl král slyšet nebo i ti praví jako Obadjáš či Mikajáš) a co víc - svým synům (Achazjáš a Jóram) dal jména, která se vázala k Hospodinu.¹⁶⁹ Nemůžeme tedy říct, že by jeden druh náboženství u panovníka na plné čáře zvítězil.

¹⁶⁶PAYNE F. DAVID. *Kingdoms of the Lord, A history of the Hebrew Kingdoms from Saul to the Fall of Jerusalem*, Exeter: Paternosterpress, 1981. str. 72

¹⁶⁷*Ibid.*, str. 72

¹⁶⁸*Ibid.*, str. 73

¹⁶⁹*Ibid.*, str. 80

Další oblast, u které se Payne zastavuje, je politická situace za vlády Jórama. Zde využívá vyprávění o nemocném Aramejci Naamánovi. Z biblického vyprávění vyplývá, že zde Aramejci nadále podnikali výpady na Izrael a brali zajatce. Zajali malé děvčátko, které se zmínilo o zázračných schopnostech proroka v Samaří, který by mohl Naamána vyléčit. Zároveň lze ale jen těžko věřit tomu, že v době, kdy mají údajně aramejské hordy bojovat s Izraelem, přijde do země aramejský generál, tedy Naamán s doporučujícím dopisem pro krále. Na druhé straně lze ale z reakce Jórama poznat, že vztahy mezi oběma zeměmi byly nadále napjaté, blízko k vypuknutí nového válečného konfliktu.¹⁷⁰ Na tomto příkladu chce vlastně Payne demonstrovat, že neustálé konflikty, jež se táhly až k Jóramově bitvě v Ramot Gileadu, kde je král zabit Jehúem, napomohly do jisté míry ke zkáze Izraele.

3.2.5 Izrael ve vztahu k Aramu

Politickými vztahy mezi Aramem a Izraelem se zabývá i Daniel Pienaar. Dokumentuje na nich dobře vlastnosti a postoje izraelských panovníků. Upozorňuje na to, že mezi Aramem, jenž v této době zažíval podobný rozmach jako jejich jižní soused, a Izraelem probíhaly spory takřka po celé období omríovské vlády, zároveň ale dodává, že mimo válečné období spolu obě země čile obchodovaly, navzájem mísily kultury a i jinak si byly prospěšné. Například si obě země uvědomovaly narůstající moc Asýrie a tím hrozící nebezpečí pro jim podobné malé státy, a proto se panovníci postavili do čela protiasyrské koalice.¹⁷¹

O Omrím z bible nemáme žádné zprávy, které by nám prozrazovaly, jaký postoj zastával vůči Aramu. Zároveň ale víme, že města, jako například Jezreel či Chasor byla strategicky položená města, jejichž posádky mohly být použity k úspěšné obraně proti Aramu.¹⁷² Podle autora je navíc možné, že Omrí zastával proasyrskou politiku. Jako možné důkazy lze chápat jeho spojenectví s Foinikií, jež byla nucena platit Asýrii tribut a zároveň také fakt, že zatímco v Izraeli zuřila občanská válka, Asyřané napadli severní Sýrii, čímž pozdrželi vpád Aramu na izraelské území.¹⁷³

Pienaar poté vyzdvihuje Achabovo taktické vojenské umění, což dává do souvislosti s bitvami, které Aram s Izraelem vedl, zatímco biblické pojetí líčí Achabovo vítězství poněkud kostrbatě. Hlavní roli zde totiž má bezejmenný prorok, který králi dobře poradí.

¹⁷⁰*Ibid.*, str. 79

¹⁷¹PIENAAR, N. DANIEL. *Aram and Israel during the reigns of Omri and Ahab* *Journal for Semitics*. vol. 6/1. 1994. str. 37

¹⁷²*Ibid.*, str. 41

¹⁷³*Ibid.*, str. 41

Pokud ale bereme události zapsané v První knize Královské chronologicky, je nepravděpodobné, že by se našel nějaký prorok, který by králi radil. Po Eliášově zápase na Karmelu a nepřátelském vyústění celé situace byli totiž proroci králem a královnou pronásledováni.¹⁷⁴ Pieanaar tedy připisuje hlavní zásluhy Achabovi, který se v dané situaci zachoval jako správný vojenský vůdce. Dalším dokladem Achabovy zdatnosti má být dohoda uzavřená s aramejským králem Ben-hadadem o spojení potom, co ho ve druhé bitvě zmíněné v První knize Královské porazil. Toto lze chápat jako uvědomění si hrozícího nebezpečí ze strany Asýrie a tím potřeba se proti silnému nepříteli spojit.¹⁷⁵

3.2.6 Omríovci suverénním státem?

Zajímavý je i názor, že Izrael nebyl za doby omríovské dynastie tak úplně suverénním státem. S tímto pojetím přichází Ernst Knauf, který definuje suverénní stát jako takový, na nějž si žádný jiný národ neklade nárok.¹⁷⁶ Vychází především z toho, že o něco později se Jehú zavázal platit tribut Šalmanasarovi III., čímž byla suverenita Izraele narušena. Zároveň poukazuje na vpád faraona Šešonka v 10. století a také na fakt, že v souvislosti se Šalamounem či jeho nástupcem Jarobeamem I. jsou zmíněny i jejich egyptské manželky, což ve srovnání s vlivem Jezabel a Foinikie na Achaba znamená, že Egypt v Izraeli nadále zaujímal vlivnou pozici.¹⁷⁷

Dalšími důkazy, kterými chce autor podpořit své tvrzení o tom, že Egypt zastával v menších kanaanských státech po vpádu faraona Šešonka nadále výraznou roli jsou: a) nejméně 500 Egyptanů bojovalo v bitvě u Karkaru jako náhrada za foinické jednotky, které v Salmanassarových záznamech chybí. Toto lze brát jako součást výhodného obchodu mezi oběma zeměmi, jelikož postavení vlastní armády bývá zpravidla nákladnější; b) egyptští králové posílali do Foinikie sochy, obrazy a jiné cennosti (lze to chápat jako akt výměny mezi vládci a vazaly); c) architekti omríovské dynastie stavěli svoje stavby podle egyptského vzoru, nikoliv podle vzoru syrského, jak tomu bylo předtím a také potom; d) zástavy a jiné znaky faraona Šešonka se objevovaly po dobu 9. a 8. století př. Kr v Izraeli i Judě a sloužily jako symbol moci.¹⁷⁸

¹⁷⁴*Ibid.*, str. 36

¹⁷⁵*Ibid.*, str. 36

¹⁷⁶KNAUF, A. ERNST. „Was Omride Israel a sovereign state?“ in: Lester L. Grabbe ed.: *Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Continuum international publishing, London, 2007. str. 100

¹⁷⁷*Ibid.*, str. 101

¹⁷⁸*Ibid.*, str. 102

Z Knaufova textu tedy vyplývá, že Foinikie byla do jisté míry vázána na Egypt a v souvislosti se svatbou Jezabel a Achaba mohlo něco podobného zprostředkovaně potkat i Izrael. To, že v biblickém záznamu nemáme o ničem takovém žádné zprávy, příkládá autor tomu, že země Blízkého východu příkládaly své suverenitě mnohem větší váhu, než jakou ve skutečnosti měly.¹⁷⁹ Pravdou je, že po pádu omríovské dynastie nejprve otěže v oblasti převzala Asýrie, na chvíli poté oblast ovládl aramejský král Chazael a pak se znovu dostali ke slovu asyrští panovníci. Své tvrzení o suverenitě ještě dokládá příkladem ze současnosti, kdy poukazuje na to, že menší státy většinou žádnou velkou moc nemají a jsou odsouzeny k náladám těch větších mocnějších. V době severního Izraele něco takového platilo ještě v mnohem větším měřítku.¹⁸⁰

3.3 Společnost, kultura a územní rozmach Izraele za doby Omríovců

Vezmu-li v úvahu biblické vyprávění, dobové památky, ale i archeologické výzkumy, pak vyplývá, že společnost i kultura byly za doby omríovské vlády velmi rozmanité. Bible se soustředí především na to, aby zmínila zápas Hospodina a jeho věrných proroků s jinými náboženskými a kulturními vlivy. Příkladem této rozpolcenosti je například král Achazjáš, ovlivněný jinak smýšlející matkou i otcem, hledající pomoc u ekronského boha Baal-zebuba. Doba Omríovců, jak ji popisují knihy Královské, je tedy především boj o udržení určité kultury a společnosti z hlediska izraelských tradic.

Zatímco biblický výklad vidí hlavní kulturní obohacení v působení proroků Elijáše s Elišou, badatelé se soustředí na jiné lépe doložené aspekty omríovské vlády. Badatelé, archeologové a historici v čele s Finkelsteinem si všimají naopak toho, že za doby Omríovců vznikaly veliké stavby s důmyslnými zařízeními, které měly městům jen zlepšit život či pomoci vydržet dlouhé obléhání (viz archeologické nálezy) nebo že království pod těmito vládci se výrazněji uchytilo i na mezinárodní scéně, kde buď za pomocí diplomatických smluv, nebo vojenského umění dosáhli značného ohlasu.

Toto období by se tedy dalo nazvat transformací, kdy panovník postupně posiluje svoji moc, sice na úkor starých tradic a zákonů, které se udržely hlavně v lokálních oblastech, ale získává většího mezinárodního vřhlasu a zajišťuje pro svoji zemi relativní bezpečí a stabilitu.

Z hlediska územního rozmachu je nutno zmínit, že Izrael pomocí válečných výprav rozšiřoval své území v bojích s Moábem, severně od řeky Arnon a za výpravy krále Jórama

¹⁷⁹*Ibid.*, str. 100

¹⁸⁰*Ibid.*, str. 102

obléhal město Kir-Chareset daleko na jihu.¹⁸¹ Obdobně v bojích s Aramem Izrael buď získával nebo přicházel o sporná území v Rámot Gileádu.¹⁸² Také Achab v rámci protiasyrského tažení bojoval až daleko na severu v bitvě u Karkaru. Severní hranice byly navíc v době omríovského Izraele v relativním klidu a to hlavně kvůli svatbě Achaba s Jezábel a spojenectvím s Foinikií. Výše jsem zmínil, že izraelský rozmach lze dát do souvislosti s obchodními cestami Řeků právě do Foinikie, ze kterých Izraelci do jisté míry profitovali. Je tedy jasné, že za doby Omríovců byli Izraelci v mezinárodní politice velmi aktivní a ačkoliv ne všechna území se jim podařilo dobýt nebo udržet, jejich období se dá považovat za jedno z vůbec nejúspěšnějších v dějinách starého Izraele.

3.4 Souhrn

Poznatky, které získáváme z archeologických výzkumů a novodobých odborných prací o dynastii Omríovců, jsou jiné, než zdroje, se kterými jsem pracoval v předchozích kapitolách. Zatímco bible pohlíží na dynastii Omríovců především skrze přísné náboženské měřítko, historici a archeologové si všímají naopak vysoké úrovně omríovských staveb a s tím spojené ekonomické, sociální či vojenské situace. Určitý rozpor mezi tím, jak dynastii vnímá bible a historici, lze hledat právě v pronikání cizích vlivů. Zatímco bible na ně pohlíží negativně, Finkelstein naopak zmiňuje, že biblí tolik kritizována svatba Achaba s Jezábel umožnila Izraeli navázání diplomatických vztahů a pomohla ke zvýšení stability a bezpečí v samotném regionu. Z novodobého pohledu tedy mísení jednotlivých kultur nemuselo být nutně špatně, kromě spojenectví s okolními národy se zvyšovala možnost obchodu a tím pádem i celkový rozvoj země. Nevýhodou naopak může být, že Izrael do určité míry mohl záviset na okolních zemích a smlouvy, které byly uzavřeny, mohly ohrožovat především sociální a kulturní jednotu země.

Archeologické nálezy, které svědčí o nebyvalém množství v té době vystavěných svatyní, a stejně tak i novodobé bádání souhlasí sice s tím, že v době omríovského panování se Izrael více přibližoval svým pohanským sousedům. Zároveň ale poukazují na to, že Izraeli se v té době podařilo dosáhnout mezinárodního uznání a skrze významné stavby, jejichž pozůstatky byly vykopány, byla země z hlediska kulturního a sociálního skutečně na výši.

¹⁸¹PRITCHARD, B. JAMES. *Biblický atlas*, 1. vyd. Česká biblická společnost, Praha 1996. str. 66

¹⁸²*Ibid.*, str. 66

Závěr

Na několika příkladech jsem se snažil ukázat, že k ucelenému pohledu na dynastii Omríovců je potřeba, abychom vzali v potaz pokud možno co nejširší spektrum nejrůznějších názorů. Z vyprávění, které nabízejí knihy Královské, je patrné, že autorovi, či autorům jde především o to uchopit izraelskou tradici, pokusit se ji zachovat a skrze napsané pak i šířit. V době, kterou jsem si ke své práci vybral, jim k tomu slouží především starozákonní proroci Eliáš a Eliša. Ti jsou vyobrazeni jako moudří rádci, zastánci izraelské víry a morální vůdci. Úloha Omríovců je v tomhle ohledu jasná - zlořečení Bohu, odpadlictví, mnohobožství, to vše je špatné a trestu neujde. Například na Jezábelině pronásledování Hospodinových proroků můžeme vidět souboj o židovskou víru, ve smrti Achaba či Jórama, ostatně i v konci celé omríovské dynastie můžeme vidět boží trest vyměřený Hospodinem za to, že vladaři opakovaně nedbali a porušovali izraelské tradice a zákon. Nechci říci, že by byl biblický pohled na Omríovce jen odsuzující, svoji roli zde hraje i to, že autor byl nepokrytě příznivcem jižní Judy.

Druhá část týkající se mimobiblických památek pak přináší na dynastii Omríovců zcela rozdílný pohled. Zatímco v první části je zřejmé, že postoj publikovaný v bibli je do jisté míry kulturně podobný omríovské kultuře, v dobových památkách se jedná o jejich střetávání. Z památek, kterým jsem se věnoval, je zřejmé, že pohled na Omríovce je zabarven podobně jako informace, které nacházíme v bibli. Přesto ale získáváme nové informace. Už jen to, že o Izraeli za vlády Omríovců můžeme nalézt zmínky v záznamech okolních národů, svědčí o tom, že byla země politicky aktivní. V památkách nalezneme například zmínky o izraelské vojenské síle (stéla z Kurchu), o zdatnosti izraelských stavitelů (Měšova stéla) či zmínku o Davidově domu (čímž se tento rod poprvé objevil někde jinde než v biblickém záznamu). Vedle záznamu o Omríovcích se památky zmiňují o *národních* bozích, popisují jména míst, a to vše slouží lepší orientaci čtenáře v dané době.

V poslední části práce se dosud získaný pohled na dynastii Omríovců proměňuje. Obzvláště veliký kontrast je možné sledovat mezi biblickým pojetím a novodobými metodami. Bible se zde soustředí na to, aby výklad izraelských dějin odpovídal konkrétnímu plánu a Omríovcům se věnuje velmi málo, často v souvislosti se starozákonními proroky a v ne zrovna příznivém světle. Závěry, archeologického bádání či odborné práce autorů v čele s Israelem Finkelsteinem docházejí ale k něčemu jinému. Vypovídající hodnotu mají především archeologické nálezy. Na příkladu mnou jmenovaných izraelských měst je patrné,

že k jejich výstavbě bylo použito značného úsilí. Města jako Samaří, či Jezreel byla postavena na kopcích a ještě před jejich výstavbou bylo nutné půdu připravit. O bohatství měst svědčí i důmyslné stavby jako jsou například kasematy, či podzemní nádrž pro obyvatele sloužící k bezpečnému doplnění vody i během války. Archeologické nálezy z doby Omríovců udivují samotným rozvržením jednotlivých částí města, svoji velkolepostí nebo strategickou polohou vůči svému okolí.

Důležitou roli zaujímá Israel Finkelstein, jehož názor na omríovskou dynastii chápu v kontrastu k biblickému vyprávění. Právě na jeho příkladu máme možnost pozorovat, že dějiny Izraele, jak jsou líčeny v knihách Královských potažmo v knihách Paralipomenon, jsou mnohdy účelové s cílem některé věci zamlčet a jiné naopak vyzdvihnout. Finkelstein oceňuje činnost omríovských panovníků Omrího s Achabem, kteří učinili z Izraele mezinárodně uznávanou a silnou zemi.

Cílem mého výzkumu bylo dosáhnout co nejobjektivnějšího pohledu na dynastii Omríovců. Posloužit mi k tomu měl především náboženský a sociálně kulturní pohled. Zároveň jsem se pokusil spojit svůj zájem o to, proč se jednotlivé události udály takovým způsobem, jakým se udály, s výzkumem založeným čistě na biblických či historických reáliích. I přes moji snahu o pokud možno neobjektivnější a nejpřesnější popis omríovské dynastie bylo nemožno se určité neobjektivitě vyvarovat, protože mi byla blízká některá zjištění a názory jedné skupiny autorů před těmi jinými, ať již kvůli určitému subjektivnímu ztotožnění se s jejich názory, kvůli lepšímu pochopení, či lepší znalosti autora.

Náboženský vývoj v době rozdělených království jsem sledoval z biblického vyprávění. Jedná se o dobu, kdy se s vírou, kterou praktikoval Izrael, střetávají náboženské kulty a vyznání okolních národů. V této souvislosti knihy Královské popisují především svatbu Achaba s Jezábel a s tím související vznik Baalova chrámu v srdci Izraele v Samaří. Ostatně o pronikání dalších náboženství nás utvrzují i archeologické výzkumy. Bylo vyzkoumáno, že v této době se hojně stavějí svatyně, chrámy a k uctívání Boha či nějakého kultu slouží i jiná posvátná místa.

K tomu, abychom lépe mohli zhodnotit náboženskou situaci Izraele, je nutné připomenout sociální rozvrstvení tehdejšího obyvatelstva. Obyvatelé Izraele byli velmi různorodou skupinou, kde se míchaly semitské vlivy dohromady s těmi kanaanskými a u hranic s okolními rivaly žili obyvatelé kulturně i nábožensky se příklánějící buď k Foinikii, Moábu či Aramu. Zákony, tradice či náboženství se praktikovalo pouze v dané oblasti a to navíc nezávisle na panovníkově snaze sjednotit obyvatelstvo pod jednotnou sféru vlivu.

K tomu může posloužit i příklad krále Achaba, který místo toho, aby se soustředoval na kulturní spojení jednotlivých částí země, nechal obyvatelům možnost vyznání a snažil se o vojenské sjednocení.

Do jaké míry byl izraelský národ suverénním územím, zastávajícím své náboženské, kulturní i sociální tradice a do jaké míry se nechal utvářet vlivem okolních národů? Nebylo by správné říct, že Izrael byl čistě multikulturní zemí, kde jednotlivé oblasti měly buď svoji autonomii, nebo ve větší míře podléhaly neizraelským vlivům. Na druhou stranu ale z biblických záznamů i novodobého bádání můžeme usuzovat, že okolní národy, tj. Foinikie, Aram či Egypt, ale i různorodé skupiny obyvatel žijících v Izraeli, měli na politickou, sociální i náboženskou správu země určitý vliv. Proto je potřeba vzít v potaz názory, které hlásají, že Izrael za doby omríovské dynastie měl hlavní město jak pro kanaanskou část obyvatelstva tak i pro tu izraelskou. Ostatně biblický výklad se s tímto problémem vypořádává po svém, když nástupce posledního omríovského krále Jorama Jehú, je chápán jako ten, kdo zemi tvrdě zbavuje cizích vlivů zavlečených do Izraele právě omríovskou dynastií.

I přes zůstávající nejasnosti, které u omríovské dynastie z pohledu novodobého bádání nadále panují, bych chtěl závěrem říci, že toto období bylo zásadním způsobem ovlivněno nejenom nábožensky, ale též kulturně a sociálně.

Seznam použité literatury

ALBRIGHT, F. Wiliam. STEINMANN, Jean. SCHUBERT, Kurt. *Cesty k pramenům*, Praha: Vyšehrad, 1971. str. 228,

BENEŠ, Jiří. *Eliša*, 1 vyd. Praha: Advent-Orion, 2011. str. 235, ISBN: 978-80-7172-920-4

Bible: Písmo svaté Starého a Nového Zákona: ekumenický překlad. Praha: Ekumenická rada církví, 1989.

BIČ, Miloš. *Při řekách babylonských: dějiny a kultura starověkých říší Předního Orientu*. Praha: Vyšehrad, 1990. str. 382, ISBN: 80-7021-032-X

DUTCHER-WALLS, Patricia. *Jezabel: portraits of Queen*, Minesota: Michael Glazier Books, 2004. str. 159, ISBN: 0-8146-5150-X. Dostupné také z:

<https://books.google.cz/books?id=NdDTHnDsaHEC&pg=PA99&lpg=PA99&dq=Jezebel:+Portraits+of+a+Queen+pdf&source>

FINKLESTEIN, Israel. MAZAR, A. *The quest of the historic Izrael, Debating Archeology and History of Early Israel*, Atlanta: Society of Biblical Literature, 2007. str. 232, ISBN: 978-1-58983-277-0.

FINKELSTEIN, Israel. SILBERMAN, A. Neil. *Objevování bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN: 978-80-7021-869-3

FINKELSTEIN, Israel. *The forgotten Kingdom, The Archeology and history of northern Israel*, Atlanta: Society of Biblical Literature, 2013. str. 210, ISBN: 978-1-58983-911-3

GINSBURG, D. Christian. *The Moabite stone, A Fac-simile of the originál iscription*, London: Reeves and Turner, 1871. str. 57

HERRMANN, Siegfried. *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*. 3. Aufl. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985. str. 428, ISBN 3495008695

KNAUF, A. Ernst. *Was Omride Israel a sovereign state?* Str. 100-103 in: Lester L. Grabbe ed.: *Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, London: Continuum international publishing, 2007. str. 362, ISBN: 9780567251718. Dostupné také z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/reader.action?docID=10250938>

LAUGHLIN, H. C. John. *Archeology and the bible*, London: Routledge, 2000. str. 207, ISBN: 9780203015216

LEMAIRE, André. *Dějiny hebrejského národa*, Praha, ERM, 1991. str. 111, ISBN 80-901477-6-3

LEMAIRE André. *The Mesha Stele and the Omri Dynasty*, str. 135-143, in: Lester L. Grabbe ed.: *Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, London: Continuum international publishing, 2007. str. 362, ISBN: 9780567251718. Dostupné také z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/reader.action?docID=10250938>

LUCKENBILL, D. Daniel. *Ancient Records of Assyria and Babylon: Historical Records of Assyria from Sargon to the End*, vol. 1. Chicago: University of Chicago Press, 1926. str. 297 ISBN: 978-1854170491

PAYNE, F. David. *Kingdoms of the Lord, A history of the Hebrew Kingdoms from Saul to the Fall of Jerusalem*, Exeter: Paternosterpress, 1981. str. 310 ISBN: 0-85364-284-2. Dostupné také z: http://biblicalstudies.org.uk/book_payne-kingdoms.html

PRITCHARD, B. James. *Biblický atlas*, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1996. str. 151, ISBN: 80-85810-09-3

RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 376, ISBN 80-7021-190-3.

SMITH, George. *The Assyrian eponym canon*. London: S. Bagster and sons, 1875. str. 219 Dostupné také z: <https://archive.org/stream/assyrianeponymca00smitiala#page/n5/mode/1up>

USSISHKIN, David. *Samaria, Jezreel and Megido: Royal centre of Omri and Ahab*, str. 293-310 in: Lester L. Grabbe ed.: *Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, London: Continuum international publishing, 2007. str. 362, ISBN: 9780567251718. Dostupné také z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/reader.action?docID=10250938>

Výklady ke Starému zákonu II., 2 vyd. Praha: karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996. str. 731, ISBN: 80-7192-154-8

Encyklopedie a slovníky:

NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 3. vyd. Praha: Kalich, 1992.

BROMILEY, Geoffrey William. *The International standard Bible encyclopedia*. Fully rev.

Grand Rapids, Mich.: W. B. Eerdmans, 1988. ISBN: 0802881602. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=ykIDk6Vv0l4C&pg=PA1058&dq=jezebel+bible&hl>

Elektronické zdroje:

PIENAAR, N. D. *Aram and Israel during the reigns of Omri and Ahab* *Journal for Semitics*, vol. 6/1. [online]. 1994. s. 34-45 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z:

http://reference.sabinet.co.za/webx/access/journal_archive/10318471/443.pdf

BIRAN, A. NAVEH, J. *An Arameic Stele Fragment from Tel Dan, Israel exploration Journal*, vol. 43, no. 2-3, [online]. 1993. str. 81-98 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z:

<https://berlinarchaeology.files.wordpress.com/2013/08/iran-naveh-1993.pdf>

BIRAN, A. NAVEH, J. *The Tel Dan inscription: A new fragment*, *Israel exploration Journal*, vol. 45, no. 1. [online]. 1995. str. 1-18 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z:

<https://berlinarchaeology.files.wordpress.com/2013/08/iran-naveh-1995.pdf>

SCHNIEDEWIND, M. W. *The Tel Dan Stela: New light on Arameic and Jehu's revolt*, *Bulletin of the American schools of the American research*, No. 302, [online]. 1996. str. 75-90 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z:

http://www.nelc.ucla.edu/Faculty/Schniedewind_files/Schniedewind_Tel_Dan_Stela.pdf

LUCKENBILL, D. D. *Benhadad and Hadadezer*, *American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Chicago:University of Chicago Press, vol. 27, no. 3 [online]. 1911. str.268-274, [cit. 2016-03-19]. Dostupné z:

<https://archive.org/stream/jstor-528766/528766#page/n1/mode/2up>

BRITISH MUSEUM: Collection online: The Kurkh Stela, 1863,[cit. 2016-03-26]. Dostupné z:

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=367117&partId=1&place=33556&plaA=33556-3-1&page=1

WIKIPEDIE: *Otevřená encyklopedie:Israel Finkelstein* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/Israel_Finkelstein

WIKIPEDIE: *Otevřená encyklopedie:Avraham Biran* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/Avraham_Biran

WIKIPEDIE:*Otevřená encyklopedie:William F. Albright* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/William_F._Albright

WIKIPEDIE: *Otevřená encyklopedie:Christian David Ginsburg* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_David_Ginsburg

WIKIPEDIE: *Otevřená encyklopedie*:*Miloš Bič* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016].
Dostupný z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Miloš_Bič

WIKIPEDIE: *Otevřená encyklopedie*:*David Ussishkin*[online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016].
Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/David_Ussishkin

Příloha č. 1

Pomocná chronologie k dynastii Omríovců

Dle biblického výkladu se Omríovci dostávají k moci poté, co Zimrí zabije krále Élu. Poté, co Zimrí sám sebe prohlásí za krále, obyvatelé Izraele vyvolají protesty. Po pouhých sedmi dnech Zimrí spáchá sebevraždu, když sám sebe zapálí v paláci ve městě Tirza. Po jeho smrti v boji o moc vítězí nad Tibním Omrí. Omrí vládl 12 let, Achab 22 let, Achazjáš dva roky a poslední omríovský panovník v Izraeli Jóram 12 let. Vláda Omríovců skončila poté, co byl Jóram zabit ve vzpouře vedené Jehúem. V Judě, po pádu Omríovců v severním Izraeli po dobu 6 let vládla královna Atalja, dcera Achabova.

Zdroj: Bible: Písmo svaté Starého a Nového Zákona: ekumenický překlad. Praha: Ekumenická rada církví, 1989.

Z historického hlediska panuje nejistota, co se přesné datace týká. Jednotliví autoři se odlišují. Rozhodl jsem se použít dataci, kterou uvádí Siegfried Herrmann, protože jsem již z něho vycházel při tvorbě své práce.

Tabulka č.1: Pomocná chronologie

Státní útvar	Panovník	Doba vlády	Poznámka
Severní Izrael	Omří	886/85-875/74	
	Achab	875/74-854/53	853-bitva u Karkaru
	Achazjáš	854/53-853/52	
	Jóram	853/52-842/41	
Juda	Atalja	842/41-837/36	

Zdroj: Herrmann, S. *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*. 3. Aufl. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985. str. 269

Příloha č. 2

Významní autoři z hlediska mé práce

Israel Finkelstein (nar. 1949)- izraelský archeolog, spisovatel a profesor archeologie působící v Tel Avivu. Veřejnosti se stal známý především kvůli svým archeologickým výzkumům týkajících se vykopávek v Megidu. Z literatury je známá především jeho kniha *Objevování Bible*, na které se podílel společně s Neilem Asherem Silbermanem. Kniha nadále pracuje s informacemi, které nám podává bible a zároveň nahlíží na dějiny Izraele za pomoci historického a archeologického výzkumu.

Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie:Israel Finkelstein* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/Israel_Finkelstein

Avraham Biran (1909-2008)- izraelský archeolog známý především kvůli dlouhotrvajícím vykopávkám v oblasti Tel Danu. Je považován za hlavního nálezce památky z období starého Izraele, nyní známé jako stélu z Tel Danu.

Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie:Avraham Biran* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/Avraham_Biran

William Foxwell Albright (1891-1971) – přední americký archeolog, biblický badatel a filolog. Archeologii chápal především jako pomůcku k dokázání biblí zaznamenaných událostí.

Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie:William F. Albright* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/William_F._Albright

Christian David Ginsburg (1831-1914)- britský biblický badatel polského původu a studentem masoretských textů (hebrejské texty starého zákona, jenž byly označeny určitými poznámkami sloužící k lepší orientaci a pochopení bible).

Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie:Christian David Ginsburg* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_David_Ginsburg

Miloš Bič (1910-2004) – přední český biblista, teolog či spisovatel. K jeho známým dílům patří například výklady k biblí, práce týkající se starozákonního lidu, náboženství, řeči a jiných písemností.

Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie:Miloš Bič* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Milo%C5%A1_Bi%C4%8D

David Ussishkin (nar. 1935) - je bývalým izraelským archeologem a profesorem působícím na univerzitě v Tel Avivu. Vedl či účastnil se mnoha vykopávek například na území Megida, Lakiše, či Jezreelu.

Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: David Ussishkin* [online]. c2016 [citováno 2. 05. 2016]. Dostupný z: https://en.wikipedia.org/wiki/David_Ussishkin

Summary

The aim of the bachelor thesis was to create an objective and the most possible integrated view compound of religious and social cultural points of view and show how these aspects of ancient Israel affected the normal life in time of the Omrides. For accomplishing this, I have chosen three different views: biblical, historical monuments and modern approach.

Starting with biblical sources it is evident that ancient Israel was full of religious attitudes that were supposed to create living society. Furthermore, the kings should have been as an ideal model for reaching this goal. Nevertheless, their goal was often different from ancient Jewish tradition and law, so the duty passed to prophets who were supposed to lead the society and bring it to moral standards and a pure belief in God.

The second part of the thesis presents the Omrides from the view of the surrounding nations. This view was influenced by different standards and cultural and religious attitudes of the society. While the Bible was focused on pure moral and religious aspects, the monuments of other nations often describe the period of the Omrides from the point of Israeli political and economic growth, the strength of their army or their building abilities.

The third part deals with archeological researches and modern works of prominent biblical authors. Their opinions are often quite opposite to that one found in the Bible, for their intention was to show the Omrides through their diplomacy, magnificent buildings or successful wars with their rivals.

The Bible tends to judge the period of the Omrides very negative due to the constant fighting of traditional Jewish faith with other kind of beliefs and cults, although from the research of historians the House of Omri reached the remarkable economic growth and prosperity. To sum it up, it is important to mention that despite of the difference of separated views, we can only get an objective opinion if we put it all together.